

LAPSIASIAVALTUUTETUN VUOSIKIRJA 2016

ERIARVOISTUVA KOULU?

**Kansanopetus
on niin tärkeää,
ettei siinä ole
varaa ottaa
taka-askelia
vaikeinakaan
aikoina.**

Tasavallan presidentti J.K. Paasikivi

Sisällys

4	Lapsiasiavaltuutetun esipuhe
7	Barnombudsmannens förord
9	Foreword by the Ombudsman for Children in Finland
11	From the Chairperson of the UN Committee on the Rights of the Child
12	Kansainväliset sopimukset vievät lapsen oikeuksia eteenpäin – katsausta vuoteen 2015

ARVIOI JA SEURAA

14	Perusopetuksen säädöspohja on vahva
17	Suomen peruskoulu vai kunnan peruskoulu?
20	Oppimistulokset laskussa – koulujen väliset erot kasvussa
23	Lapset osallisina vai osattomina?
25	Lasten kokema koulu-uupumus
28	Kiusaaminen, syrjintä ja häirintä lasten arkea
30	Miten jokainen lapsi tulee tuetuksi – myötä- ja vastamäessä?
33	Koulu ja monikulttuuristuva Suomi
35	Kansalliset kulttuurivähemmistöt koulussa
37	Sisäilmaongelmat heikentävät oppimista ja aiheuttavat terveyshaittoja
38	Yhteiskunta muuttuu – koulu sen mukana? – pohdintaa Suomen perusopetuksesta

EDISTÄÄ JA KEHITTÄÄ

45	Aloitteet
46	Kannanotot
47	Lausunnot
48	Vuosikirja
49	Kansalaisilta tulleet viestit

VERKOSTOI JA VIESTII

51	Lapsiasianeuvottelukunta
52	Nuoret neuvonantajat
53	Lasten sivut

TOIMISTO

55	Hallinto ja talous
56	Toimisto näkyvillä, kuuluvilla
58	Liitteet

A man with short brown hair and a light beard is standing against a beige background with a white line-art pattern of roses and leaves. He is wearing a grey suit jacket over a blue button-down shirt. His hands are in his pockets, and he is looking directly at the camera with a slight smile.

Lapsiasia-
valtuutetun
esipuhe

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työ pohjautuu YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991, jatkossa ”YK:n lapsen oikeuksien sopimus”) sekä lakiin lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) ja valtioneuvoston asetukseen lapsiasiavaltuutetusta (274/2005). Työtä viitoittaa lapsiasiavaltuutetun strategia, jota vuosittainen toimintasuunnitelma konkretisoi.

Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain toimintakertomuksensa valtioneuvostolle (laki lapsiasiavaltuutetusta 3 §). Toimintakertomusta kutsutaan Vuosikirjaksi. Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on kunakin toimintavuonna erityinen teema, jota kyseistä vuotta seuraava Vuosikirja käsittelee. Vuonna 2015 vuositheemanä oli ”Eriarvoistuva koulu?”. Tämän Vuosikirjan näkökulmana ovat lapsen oikeudet perusopetuksessa.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti alan toimijoille lausuntopyynnön, jossa pyydettiin arvioimaan perusopetuksen toteutumista tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutettu sai 54 lausuntoa (lausuntoaika 29.10.–4.12., LAPS/35/2015). Lausuntoja on käytetty tukena Vuosikirjan valmistelussa.

Vuosikirjan alussa tuodaan esille viime aikojen keskeisiä kansainvälisoikeudellisia uudistuksia lapsen oikeuksien kehityksessä. Tämä osio on tarpeen, jotta tunnistetaan, että lapsen oikeudet kehittyvät dynaamisesti kansainvälisen ja kansallisen oikeuden dialogina. Emme ole pysähtyneisyyden tai staattisuuden tilassa, vaan yksistään vuosi 2015 sisälsi monia merkittäviä päätöksiä lapsen oikeuksiin liittyen.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työ jakautuu kolmeen kokonaisuuteen, jotka ovat arviointi ja seuranta, edistäminen ja kehittäminen sekä verkostoiminen ja viestintä. Vuosikirjassa nämä osa-alueet käsitellään vastaavin otsikoin arvioinnin ja seurannan liittyessä vuositheemaan ”Eriarvoistuva koulu?”. Viimeisessä osiossa ”Toimisto” käsitellään lapsiasiavaltuutetun toimiston taloutta, henkilöstöä ja viestintää vuodelta 2015.

Vuosikirjan luvussa ”Eriarvoistuva koulu?” esitetään lapsiasiavaltuutetun keskeiset havainnot perusopetuksen tilasta ja lapsen oikeuksien toteutumisesta tätä koskien. Kunkin alaotsikon yhteydessä tuodaan esille, mihin lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaan käsiteltävä asia liittyy, ja mitä YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeksi vuonna 2011 antamissaan päätelmissä Suomea koskien aiheesta todennut. Valitettavasti voidaan sanoa, että YK:n lapsen oikeuksien komitean havainnot ovat edelleen hyvin ajankohtaisia – jopa aikaisempaa enemmän.

Otsikossa ”Yhteiskunta muuttuu – koulu sen mukana? – pohdintaa Suomen perusopetuksesta” käydään läpi perusopetusta koskevia kehityslinjoja jaottelulla vahvuudet-heikkoudet-uhat-mahdollisuudet.

Lapsen oikeuksien edistämisessä Suomi ei voi tuudittautua ajattelemaan, että moni asia on meillä hyvin, joten tinkiä voimme. Viime vuoden aikana toin useammassa yhteydessä esille tasavallan presidentti J.K. Paasikiven sanat vuodelta 1953: ”Kansanopetus on niin tärkeää, ettei siinä ole varaa ottaa taka-askeleita vaikeinakaan aikoina.”

Vuoden 2015 Vuosikirja käsittelee hallituskauden 2011–2015 vaikutuksia lapsiin. Selvänä johtopäätöksenä oli lapsiin kohdistuvien päätösten vähäinen vaikutusarviointi ja virkakunnan heikot edellytykset laadukkaaseen valmisteluun. Kevään hallitusohjelmavalmistelussa lapsiasiavaltuutettu painotti lapsivaikutusten arvioinnin kehittämistä.

Lapsiasiavaltuutettu antoi valtioneuvoston kanslialle arvion pääministeri Sipilän uudesta hallitusohjelmasta 10.6.2016. Huolenaiheet liittyivät erityisesti lapsikäyhyden syvenemiseen ja lasten yhdenvertaisuuden puutteelliseen toteutumiseen muun muassa varhaiskasvatuksen palveluissa. Arviossa tehtiin esitykset tarvittavista seurantaindikaattoreista hallituksen toimenpiteitä koskien. Hallituskauden toimista on vielä liian aikaista antaa arviota, mutta huolta liittyy muun muassa hallituksen toimien vaikutusarviointiin. Hallitus tekee päätöksiä ennen kuin päätösten vaikutuksia on arvioitu. Tässä Vuosikirjassa käsiteltävä perusopetuksen tila liittyy useiden aikaisempien hallitusten toimiin ja pitkän aikavälin kehitykseen.

Laki lapsiasiavaltuutetusta astui voimaan uudistettuna vuoden 2015 alusta alkaen. Lapsiasiavaltuutetun itsenäisestä ja riippumattomasta asemasta säädettiin laissa. Lisäksi säädettiin työ- ja tasa-arvovaliokunnan esityksestä, lapsiasiavaltuutetun aloitteen mukaisesti, että lapsiasiavaltuutettu antaa lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskevan kertomuksen eduskunnalle neljän vuoden välein.

Vuoden 2015 alusta alkaen lapsiasiavaltuutetun toimisto on oikeusministeriön yhteydessä, mikä parantaa toimiston mahdollisuuksia keskittyä strategiansa mukaiseen perustyöhön – lapsen oikeuksien toteutuksen arviointiin ja seurantaan Suomessa. Perus- ja ihmisoikeusvalvojien itsenäiselle ja riippumattomalle työllä oikeusministeriön hallinnonala on hyvä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Tämä Suomessa lailla voimaan saatettu sopimus ei ole tahdonilmaus, vaan sitovaa lainsäädäntöä. Se velvoittaa

ja sitoo suomalaista yhteiskuntaa. Se tukee jokaisen lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista – hyvää elämää.

Haluan kiittää lapsiasiavaltuutetun toimiston henkilökuntaa sitoutuneesta työstään. Ilman hallinnollisen avustajan Pirkko-Liisa Raution erinomaisia sihteeritaitoja, ylitarkastaja Anne Hujalan syvällistä yhteiskunnallista lukutaitoa, lakimies Merike Helanderin rautaista juridista hahmotuskykyä ja osaamista, ylitarkastaja Terhi Tuukkasen innovatiivisuutta lasten osallisuuden eteenpäin viemisessä YK:n lapsen oikeuksien sopimus olisi vähäisemmin ymmärretty ja tunnettu ihmisoikeussopimus. Haluan kiittää monia tärkeitä työtovereita eri ministeriöissä, virastoissa, kunnissa ja järjestöissä.

Erityinen kiitos maamme lapsille – teitä me aikuiset saisimme useamminkin kiittää ja rohkaista.

Jyväskylässä 28.3.2016,

Tuomas Kurttila

Lapsiasiavaltuutettu

Barnombudsmannens förord

Arbetet vid Barnombudsmannens byrå bygger på FN:s konvention om barnets rättigheter (FördrS 59 och 60/1991) samt på lagen om barnombudsmannen (1221/2004) och statsrådets förordning om barnombudsmannen (274/2005). Arbetets riktlinjer presenteras i barnombudsmannens strategi, som får ett konkret uttryck i den årliga verksamhetsplanen.

Barnombudsmannen lämnar årligen en berättelse om sitt verksamhetsområde till statsrådet (lag om barnombudsmannen 3 §). Verksamhetsberättelsen kallas för Årsboken. Varje verksamhetsår har Barnombudsmannens byrå har ett särskilt tema, som på följande års Årsbok tar upp. År 2015 var temat "En ojämlikare skola?" Perspektivet i denna Årsbok är barnets rättigheter inom den grundläggande utbildningen.

Barnombudsmannens byrå skickade en begäran om utlåtande till aktörer inom området. De ombads bedöma genomförandet av den grundläggande utbildningen ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv. Barnombudsmannen fick 54 utlåtanden (remisstid 29.10–4.12, LAPS/35/2015). Utlåtandena har använts som stöd vid beredningen av Årsboken.

I början av Årsboken presenteras viktiga reformer inom utvecklingen av barnets rättigheter på senare tid. Detta avsnitt behövs för att identifiera att barnets rättigheter utvecklas dynamiskt i en dialog mellan internationell och nationell rätt. Vi befinner oss inte i ett stagnerat eller statiskt tillstånd, utan enbart år 2015 innehåll många betydande beslut relaterade till barnets rättigheter.

Arbetet på barnombudsmannens byrå indelas i tre helheter: utvärdering och uppföljning, främjande och utveckling samt nätverkande och kommunikation. I Årsboken behandlas dessa delområden under motsvarande rubriker, och utvärdering och uppföljning är relaterat till årets tema, "En ojämlikare skola?". I det sista avsnittet, "Byrån", behandlas ekonomin och personalen i barnombudsmannens byrå år 2015.

I Årsbokens kapitel "En ojämlikare skola?" behandlas barnombudsmannens viktigaste iakttagelser om tillståndet inom den grundläggande utbildningen och tillgodoseendet av barnets rättigheter rörande detta. I samband med varje tema anges vilken artikel i konventionen om barnets rättigheter som ärendet är relaterat till och vad FN:s kommitté för barnets rättigheter har konstaterat om ärendet rörande Finland i sina senaste slutledningar år 2011. Tyvärr måste vi konstatera att iakttagelserna av FN:s kommitté för barnets rättigheter fortfarande är mycket aktuella – och rentav mer akuta än tidigare.

Under rubriken "Samhället förändras – och skolan med det? Diskuteras utvecklingslinjer rörande den grundläggande utbildningen indelat i styrkor-svagheter-hot-möjligheter.

I Finland kan vi inte invagga oss att tänka att många saker är bra hos oss, och att vi därför kunde pruta lite. Under det gångna året lyfte jag i flera sammanhang fram president J.K. Paasikivis ord från år 1953: "Folkundervisning är så viktigt att vi inte har råd att steg bakåt i den ens under svåra tider."

Årsboken för år 2015 behandlade konsekvenserna av regeringsperioden 2011–2015 för barn. En tydlig slutledning var att bedömningen av konsekvenser av beslut som riktar sig mot barn utförs i ringa omfattning och att tjänstemannakåren har svaga förutsättningar för högklassig beredning. Inför förberedelserna av regeringsprogrammet i våras betonade byrån en utveckling av bedömningen av konsekvenser för barn.

Min byrå lämnade in en bedömning om statsminister Sipiläs nya regeringsprogram till statsrådets kansli. Anledningarna till bekymmer gällde i synnerhet den ökade barnfattigdomen och brister i tillgodoseendet av barnens jämlikhet inom bland annat dagvårdstjänster. I bedömningen framlades förslag till behövliga uppföljningsindikatorer rörande regeringens åtgärder. Det är ännu för tidigt att göra en bedömning om åtgärderna under regeringsperioden, men det finns bekymmer om bland annat konsekvensbedömningen av regeringens åtgärder. Regeringen fattar beslut innan beslutets konsekvenser har bedömts.

Behandlingen av tillståndet inom den grundläggande utbildningen i denna Årsbok är dock relaterad till åtgärderna av många tidigare regeringar och utvecklingen på lång sikt.

Lagen om barnombudsmannen förnyades i början av 2015. Barnombudsmannen självständiga och oberoende ställning föreskrevs genom lag. Dessutom föreskrevs, i enlighet med barnombudsmannens initiativ och på framställning av arbetslivs- och jämställdhetsutskottet, om att barnombudsmannen vart fjärde år ska lämna in en berättelse om barnens välfärd och tillgodoseendet av barnens rättigheter till riksdagen.

Sedan början av år 2015 verkar barnombudsmannens byrå i samband med justitieministeriet, vilket ökar byråns möjligheter att utföra sitt grundläggande arbete i enlighet med sin strategi – att utvärdera och följa upp tillgodoseendet av barnets rättigheter i Finland. För det självständiga och oberoende arbetet som övervakarna av grundläggande och mänskliga rättigheter utför är justitieministeriets förvaltningsområde det bästa möjliga.

Konventionen om barnets rättigheter är världens mest ratificerade människorättskonvention. Denna konvention, som trätt i kraft i Finland genom lag, är inte en viljeyttring, utan bindande lagstiftning. Den förpliktar och engagerar finländarna i samhället. Den stödjer alla barns uppväxt, utveckling och lärande – ett gott liv.

Jag vill tacka personalen på barnombudsmannens byrå för deras engagerade grepp om arbetet. Utan administrationsassistent Pirkko-Liisa Rautios utmärkta sekreterarkunskaper, överinspektör Anne Hujalas djupgående kunskaper i att läsa samhället, jurist Merike Helanders gedigna juridiska gestaltningsskick och kompetens, överinspektör Terhi

Tuukkanens innovationsförmåga när det gäller avancerandet av barnets delaktighet skulle FN:s konvention om barnets rättigheter vara mindre förstådd och mindre känd. Jag vill även rikta ett tack till många viktiga kollegor på olika ministerier, ämbetsverk, kommuner och organisationer.

Jag vill särskilt tacka barnen i vårt land – vi vuxna borde tacka och uppmuntra er oftare.

Jyväskylä 28.3.2016,

Tuomas Kurttila

Barnombudsman

Foreword by the Ombudsman for Children in Finland

The work of the Office of the Ombudsman for Children is based on the UN Convention on the Rights of the Child (Finnish Treaty Series 59 and 60/1991), the Act on the Ombudsman for Children (1221/2004) and the Government Decree on the Ombudsman for Children (274/2005). This work is guided by the strategy of the Ombudsman for Children, while more concrete steps are laid down in our annual action plan.

The Ombudsman for Children in Finland reports on an annual basis to the government (Act on the Ombudsman for Children, Article 3) by publishing the Annual Report of the Ombudsman for Children. Every year, the Office of the Ombudsman for Children focuses on a specific theme which is discussed in the Annual Report of the following year. The annual theme for 2015 was "Is school becoming unequal?" This Annual Report examines children's rights in basic education.

The Office of the Ombudsman for Children sent a request for a statement to several players in the field, asking them to assess the execution of basic education from the viewpoint of equality and non-discrimination. The Ombudsman for Children received 54 statements (the period of submitting statements was 29 October to 4 December, LAPS/35/2015). These statements were used in support of preparing this publication.

The Annual Report begins with an overview of recent key developments in the advancement of the rights of the child. This section helps us understand that

the rights of the child develop dynamically through a dialogue between international and national justice. We are not in a stagnant or static state. Instead, the year 2015 alone brought a number of significant decisions regarding the rights of the child.

The work of the Office of the Ombudsman for Children consists of three areas: assessment and monitoring; promotion and development; and networking and communications. These are also the titles of the respective sections in this Annual Report, where monitoring focuses on the annual theme "Is school becoming unequal?" The final section, titled "The Office", discusses the finances and human resources of the Office of the Ombudsman for Children in 2015.

The Annual Report chapter "Is school becoming unequal?" discusses the Ombudsman for Children's key observations concerning the state of basic education and the realisation of the rights of the child from this viewpoint. Under each theme, we refer to the corresponding article of the Convention on the Rights of the Child and to the latest Concluding Observations on the topic, submitted to Finland by the UN Committee on the Rights of the Child in 2011. Unfortunately, the observations of the Committee can still be regarded as highly topical – even more so than before.

The section "Society is changing – is the school changing as well? Discusses development trends in basic education by categorising them under strengths, weaknesses, opportunities and threats.

When it comes to furthering the rights of the child, Finland cannot afford to be lulled into thinking that, because many things are going well, we can afford to make compromises. On numerous occasions last year, I quoted the following words of President J. K. Paasikivi from 1953: "National education is so important that we cannot afford to take backward steps in it, not even in difficult times."

When the Government Programme was being prepared in the spring of 2015, my Office emphasised development in the assessment of impacts on children. The theme of my 2015 Annual Report was the impact on children of the government term of office 2011–2015. The report clearly concluded that decisions with impacts on children were poorly assessed and officials lacked the capability to ensure the quality of political preparation.

My office provided the Prime Minister's Office with an assessment of the new Programme of Prime Minister Sipilä's Government. We were particularly concerned about deepening child poverty and the in-

sufficient realisation of children's equality in daycare services, for example. The assessment suggested a set of necessary indicators that would enable a follow-up of the Government's actions. It is still too early to assess the actions of the entire term of office, but concerns have already arisen on issues such as making an impact assessment of the Government's actions. The Government is making decisions before the possible impacts of such decisions have been assessed. However, the state of basic education discussed in this Annual Report is linked to the policies of several previous Governments and long-term developments.

The Act on the Ombudsman for Children was amended at the beginning of 2015. The autonomous, independent status of the Ombudsman for Children was set forth in legislation. Furthermore, upon the initiative of the Ombudsman for Children and the proposal of the Employment and Equality Committee of the Parliament, it was entered into law that the Ombudsman should submit a report on child welfare and the realisation of the rights of the child to Parliament every four years.

From the beginning of 2015, the Office of the Ombudsman for Children has operated under the Ministry of Justice. This improves our ability to focus on the basic tasks laid down in our strategy – the assessment and monitoring of the realisation of children's rights in Finland. The administrative branch of the Ministry of Justice is the best possible branch in which to conduct independent, autonomous work monitoring the realisation of basic and human rights.

The UN Convention on the Rights of the Child is the most widely ratified human rights convention in the world. Enforced in Finland by law, the Convention is not an expression of intent but binding legislation. It obligates and binds Finnish society. It supports the growth, development and learning of every child – a good life for all children.

I would like to thank the staff of the Office of the Ombudsman for Children for their committed approach to this work. Without the excellent secretarial skills of Administrative Assistance Pirkko-Liisa Rautio, the extensive societal literacy of Senior Officer Anne Hujala, the impeccable judicial insight and knowledge of Lawyer Merike Helander, and the innovativeness

of Senior Officer Terhi Tuukkanen in improving child participation, as a human rights convention the UN Convention on the Rights of the Child would not be as well understood and known as it is today. I would also like to extend my gratitude to a number of important co-workers in various ministries, agencies, municipalities and organisations.

A particular thank you goes to all the children in Finland – you are the ones we adults should thank and encourage more often than we do.

In Jyväskylä on 28 March 2016,

Tuomas Kurttila

Ombudsman for Children in Finland

From the Chairperson of the UN Committee on the Rights of the Child

The UN Convention on the Rights of the Child is the most widely ratified human rights instrument in the world. We should collectively be proud of such an achievement. However, while it has achieved almost universal ratification, the Convention is far from enjoying universal implementation that is credible and have an effect on children's everyday lives. Since every state is fulfilling the obligations laid down in the Convention at its own speed, it is important to understand the implementation of the Convention as a continuous process and learning curve.

Children's rights are dynamic. Changes in governments' operating environments and new, research-based knowledge about children and childhood are ensuring the continuous development of this branch of law in all corners of the world. The Committee on the Rights of the Child is therefore continuously emphasising a knowledgebased approach to this work. Even developed countries must still make significant efforts to ensure that decisions affecting children are founded on researchbased knowledge. Child impact assessments always involve appreciating and investigating the experiencebased knowledge of children.

In 2011, the Committee on the Rights of the Child commented on several areas in which Finland made progress on, but also identified several areas where there is room for the implementation of children's rights. When Finland submits its next report on its implementation of the provisions of the Convention, the Committee will, as it does with every country, revisit the issues observed in 2011 and assess the

progress made since then.

I have been delighted to note that, in the Ombudsman for Children in Finland's Yearbook, the observations made by the UN Committee on the Rights of the Child have been used as the grounds for evaluation. The Ombudsman Yearbook and its observations provide the Finnish government with interim information ahead of the submission of its next report to the UN Committee on Rights of Child for evaluation. The Ombudsman for Children holds an autonomous and independent position, is guaranteed transparent funding from the state budget and has been tasked with reporting to the Finnish Parliament. I am informed that these measures have strengthened the Ombudsman's position in recent years.

Finland's association with the Convention is a long one [signed it on 26 January 1990 and ratified it on 20 June 1991] and the country continues to be an important role player in the implementation of the Convention at the international level. As a result, what the Government does in Finland sets either an admirable or concerning example for others. Among a number of admirable examples that the country has set, the recent signing of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure which enables individuals to submit complaints to the Committee of the Rights of the Child stands out.

In conclusion, I am convinced that the information contained in this Yearbook should be used by all relevant stakeholders in the country to create a Finland fit for children.

Mr Benyam Dawit Mezmur

*Chairperson of the UN Committee
on the Rights of the Child*

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET VIEVÄT LAPSEN OIKEUKSIA ETEENPÄIN – KATSAUSTA VUOTEEN 2015

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi, vahvistaakseen edelleen lasten oikeuksien toteutumista, ratifioi ne keskeiset Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeussopimukset, joiden sopimuspuolena se ei vielä ole.

YK:n lapsen oikeuksien komitean vuonna 2011 suosittelemista YK:n sopimuksista ja lisäpöytäkirjoista Suomi on saattanut voimaan suurimman osan. Voimaansaattaminen on kesken vammaissopimuksen ja yleissopimuksen kaikkien suojelemista tahdonvastaiselta katoamiselta koskien. Ulkomaisten työntekijöiden ja heidän perheenjäsentensä suojelua koskevan kansainvälisen yleissopimuksen ratifiointia Suomi ei ole katsonut tarpeelliseksi, koska Suomen lainsäädännössä ei erotella siirtotyöntekijöitä muista maahanmuuttajista. Heitä suojaavat samat perustuslailliset oikeudet ja Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset kuin muitakin maahanmuuttajia.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kolmas lisäpöytäkirja yksilövalitusmenettelystä käsiteltiin vuoden 2015 aikana eduskunnassa. Pöytäkirjan mukaan yksittäiset henkilöt tai henkilöryhmät voivat tehdä valituksia YK:n lapsen oikeuksien komitealle, jos nämä katsovat sopimusvaltion loukanneen heidän lapsen oikeuksien sopimuksella, lasten myyntiä, lapsiprosituutiota ja lapsipornografiaa koskevalla valinnaisella pöytäkirjalla tai lasten osallistumista aseellisiin selkkauksiin koskevalla valinnaisella pöytäkirjalla tunnustettuja oikeuksiaan. Pöytäkirja sisältää määräykset valitusten tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä ja valitusten käsittelystä. Yksilövalitusmenettely ja sopimukseen sisältyvä niin sanottu valtiovaltiusmenettely tulivat Suomen osalta voimaan 12.2.2016.

YK:n lapsen oikeuksien komitea julkaisee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon tueksi yleiskommentteja, joissa se esittää tulkintaansa sopimuksessa taatuista oikeuksista sekä yksittäisten artiklojen osalta että erilaisissa temaattisissa kysymyksissä. Tällä hetkellä komitea on valmistelemassa yleiskommenttia numero 19, jolla täsmennetään artiklan 4 sisältöä koskien julkisten varojen käyttöä ja lapsen oikeuksia. Yleiskommenttien paremman saatavuutettavuuden varmistamiseksi lapsiasiavaltuutetun toimisto on ottanut käännettäväkseen yleiskommentit suomeksi.²

Vammaisten oikeuksien, näin ollen vammaisten lasten oikeuksien, toteutumisessa tapahtui vuoden 2015 aikana edistymistä. Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen (HE 284/2014 vp) vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ja yleissopimuksen yksilövalituksia

koskevan valinnaisen lisäpöytäkirjan voimaansaattamiseksi vuoden 2015 maaliskuussa. Tasavallan presidentti ratifioi sopimuksen 10.4.2015. Eduskunta edellytti, että ennen kuin Suomi voi loppuun saattaa ratifioinnin, tulee yleissopimuksen 14 artiklan vapaudenriistoa koskevat edellytykset täyttyä kansallisessa lainsäädännössä. Asiaa koskeva hallituksen esitys (HE 96/2015 vp) on eduskunnan käsittelyssä.

Saamelaiset ovat YK:n kansainvälisen työjärjestö (International Labour Organization) ILO:n yleissopimuksen numero 169 tarkoitettuja itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja Suomessa. Saamelaisilla on kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto, mistä säädetään saamen kielilaissa (1086/2003). Suomi ei ole vielä voimaansaattanut edellä mainittua sopimusta, vaikka prosessi on pitkällä. Sopimuksessa käsitellään muun muassa perusopetuksen opetussuunnitelmaa. Lisäksi sopimus sisältää kielen opettamista ja säilyttämistä koskevat velvoitteet.

YK:n yleiskokous hyväksyi vuoden 2015 syksyllä kestävä kehityksen tavoitteet ja toimintaohjelman vuoteen 2030. Uudet tavoitteet ja toimintaohjelma korvaavat vuosituhattavoitteet, jotka painottuivat kehitysmaihin. Uusi ohjelma koskee kaikkia maailman maita ja Suomi on tämän myötä sitoutunut varmistamaan, että kaikki saavat ilmaisen, tasa-arvoisen ja laadukkaan perus- ja keskiasteen koulutuksen.

YK:n ihmisoikeusneuvosto käsitteli 35:nnessä istunnossaan lapsiavioliittoja ja kehotti jäsenvaltioita voimistamaan toimia lapsiavioliittojen kieltämiseksi. YK:n ihmisoikeusneuvoston päätöksen jälkeen lapsiasiavaltuutettu nosti asian julkiseen keskusteluun sekä yhteiseen pohdintaan oikeusministeriön kanssa. Oikeusministeriö on käynnistänyt tätä koskevan säädösmuutostarpeen arvioinnin.

Lapsiasiavaltuutetun itsenäistä asemaa vahvistettiin lainmuutoksella vuoden 2015 alusta. Laissa lapsiasiavaltuutetusta todetaan, että lapsiasiavaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton viranomainen. Muutos parantaa lapsiasiavaltuutetun mahdollisuuksia toimia Pariisin periaatteiden³ mukaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi ja arvioinnissa.

Lapsiasiavaltuutettu on jäsenenä Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunnassa, jonka tehtäviin kuuluu toimia perus- ja ihmisoikeusalan toimijoiden kansallisena yhteistyöelimenä ja käsitellä laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä perus- ja ihmisoikeusasioita. Ihmisoikeuskeskuksen, ihmisoikeusvaltuuskunnan ja eduskunnan oikeusasiamiehen muodostamalle Suomen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle myönnettiin Pariisin periaatteiden mukainen A-status vuoden 2014 lopussa.

² Ks. <http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/>.

³ Ks. <http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/ea/iok/he-periaatteet.htx>.

Arvioi
ja
seuraa

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §):

arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista

seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita

seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa

arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin

ERIARVOISTUVA KOULU?

PERUSOPETUKSEN SÄÄDÖSPOHJA ON VAHVA

YK:n lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapsen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Oleellista on tunnistaa, että lapsen oikeuksien sopimusta tulee tulkita kokonaisuutena. Tämä tarkoittaa, että lapsen etu toteutuu, kun kaikki sopimuksessa taatut lapsen oikeudet toteutuvat.⁴

YK:n lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artikkelit perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanossa:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3 artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla)
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla).

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artikla takaa lapsen oikeuden perusopetukseen ja korostaa perusopetuksesta saaduista valmiuksista lukutaitoa:

”Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada opetusta, ja toteuttaakseen tämän oikeuden asteittain ja yhtäläisesti kaikille ne erityisesti;

- a) tekevät pakolliseksi perusasteen koulutuksen, jonka tulee olla maksutta kaikkien saatavilla;

- b) tukevat erilaisten keskiasteen koulutusmuotojen kehittämistä, mukaan luettuina opinto- ja ammatinvalinnanohjaus, saattavat ne jokaisen lapsen ulottuville ja ryhtyvät tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin, kuten maksuttoman opetuksen käyttöönottamiseen ja taloudellisen tuen antamiseen sitä tarvitseville;

- c) saattavat kaikin tarkoituksenmukaisin keinoin korkea-asteen koulutuksen kaikkien ulottuville heidän kykyjensä perusteella;

- d) tuovat opetukseen ja ammattikoulutukseen liittyvän tiedon ja ohjauksen kaikkien lasten saataville ja ulottuville;

- e) ryhtyvät toimenpiteisiin koulunkäynnin säännöllisyyden edistämiseksi ja koulunkäynnin keskeyttämisen vähentämiseksi.

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin taatakseen, että kurinpito kouluissa tapahtuu tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa tämän yleissopimuksen kanssa.

Sopimusvaltiot edistävät ja kannustavat kansainvälistä yhteistyötä koulutukseen liittyvissä asioissa pyrkien erityisesti poistamaan tietämättömyyden ja lukutaidottomuuden koko maailmasta ja helpottamaan tieteellisen ja teknisen tiedon sekä nykyaikaisen opetusmenetelmien hyödyntämistä. Tässä kiinnitetään erityistä huomiota kehitysmaiden tarpeisiin.”

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 29 artiklan mukaan lapsella on oikeus koulutukseen, jonka tulee kehittää lapsen yksilöllisiä taitoja, ihmisoikeuksien, lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta, vastuullista kansalaisuutta, suvaitsevaisuutta, sukupuolten tasa-arvoa ja ympäristön suojelua.

YK:n lapsen oikeuksien komitean koulutuksen tavoitteista antama yleiskommentti avaa yksityiskohdaisemmin 29 artiklan tulkintaa.⁵ Yleiskommentissa korostuu koulutuksen lapsilähtöisyys ja lapsiystävällisyys. Tämän tulisi konkretisoitua esimerkiksi perusopetuksen lähtökohtana säännöksissä, mutta yhtäältä kouluarjen tosiasiallisissa toimintatavoissa:

”Yleissopimuksen 29 artiklan 1 kohta lisää 28 artiklassa tunnustettuun oikeuteen saada opetusta laadullisen ulottuvuuden, joka heijastaa lapsen oikeuksia ja synnynnäistä arvoa. Lisäksi siinä vaaditaan, että koulutuksen on oltava lapsikeskeistä, lapsiystävällis-

tä ja voimaannuttavaa, ja painotetaan artikkelissa nimenomaisesti ilmaistuille periaatteille perustuvien koulutusprosessien tarvetta. Jokaisella lapsella on oikeus sellaiseen koulutukseen, joka tarjoaa lapselle elämäntaitoja, vahvistaa lapsen kykyä nauttia kaikista ihmisoikeuksistaan ja edistää kulttuuria, johon on juurrutettu asianmukaiset ihmisoikeusarvot. Tavoitteena on voimaannuttaa lapsi kehittämällä hänen taitojaan sekä oppimis- ja muita kykyjään, ihmisarvoaan, itsetuntoaan ja itseluottamustaan. Tässä yhteydessä 'koulutus' ei tarkoita pelkästään muodollista koulusivistystä, vaan kattaa laajan kirjon elämäkokemuksia ja oppimisprosesseja, jotka auttavat lapsia sekä yksin että ryhmässä kehittämään persoonallisuuttaan, lahjojaan ja valmiuksiaan ja elämään yhteiskunnassa täysipainoista ja tyydyttävää elämää.”

Suomessa lapsen oikeudesta saada perusopetusta on säädetty perustuslaissa (731/1999). Tämä kertoo osaltaan sekä yhteiskunnan arvostuksesta perusopetusta kohtaan että sen merkityksestä jokaisen kansalaisen perusoikeutena. Perustuslaissa säädetään myös perusopetuksen maksuttomuudesta. Perusopetuksesta on säädetty tarkemmin perusopetuslaissa (628/1998) ja perusopetusasetuksessa (852/1998) sekä valtioneuvoston asetuksessa perusopetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaos-

ta [422/2012]. Nämä sisältävät säännöksiä muun muassa opetuksen yleisistä tavoitteista, oppiaineista, opetuskielestä, opintosuoritusten arvioinnista, koulun työajoista ja muista opetuksen järjestämiseen liittyvistä periaatteista sekä oppilaan oikeuksista ja velvollisuuksista.

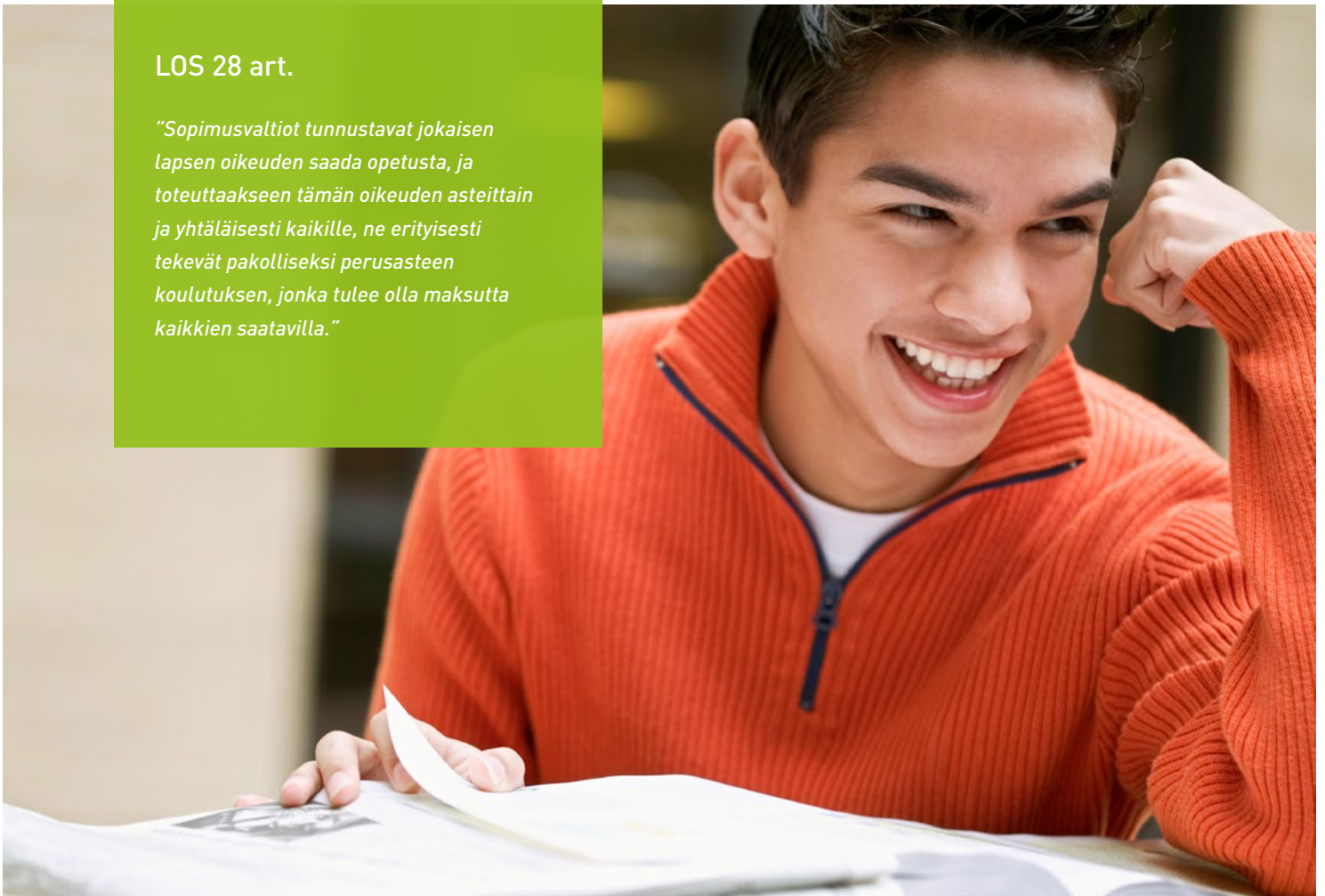
Perusopetuksen järjestämistä ohjataan kansallisesti opetusta koskevan lainsäädännön, opetussuunnitelman valtakunnallisten perusteiden sekä paikallisen opetussuunnitelman avulla. Malli, jossa korostuu kansallinen ohjaus, edistää koulutuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista.

⁴ Ks. http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14_&Lang=en.

⁵ Ks. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2001_1.pdf.

LOS 28 art.

"Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada opetusta, ja toteuttaakseen tämän oikeuden asteittain ja yhtäläisesti kaikille, ne erityisesti tekevät pakolliseksi perusasteen koulutuksen, jonka tulee olla maksutta kaikkien saatavilla."

SUOMEN PERUSKOULU VAI KUNNAN PERUSKOULU?

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi tarjoaa kunnille riittävät resurssit erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi ottaen huomioon kunkin kunnan käytettävissä olevat resurssit; järjestää erikseen kussakin kunnassa lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan ja varmistaa määrärahojen asianmukaisen tason; ja ottaa käyttöön talousarvion seurannan lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Perusopetuksen käyttömenot vuonna 2013 olivat 4492 miljoonaa euroa. Vuonna 1995 vastaava luku vuoden 2013 hintatasossa oli 4304 miljoonaa euroa. Käyttömenojen reaalikehitys oppilasta kohden perusopetuksessa oli nouseva vuodesta 1995 vuoteen 2013. Oppilasta kohti käytettiin 7300 euroa vuonna 1995, 8400 euroa vuonna 2013. (Tilastokeskus, Koulutustilastot, 20.1.2016) Perusopetukseen on säädetty vähimmäisviikkotuntimäärä. Kunnista 15 % käytti vuonna 2014 vähimmäisviikkotuntimäärää ja 85 % ilmoitti antavansa opetusta sitä enemmän. Kunnan koolla ei ole yhteyttä tuntimäärän suuruuteen. Tilanteessa ei ole tapahtunut muutosta

edellisvuodesta. (Karvonen & Svartsjö 2016) Vuodesta 1990 lähtien Suomen peruskouluista on lakkautettu puolet (49 %) eli noin sata koulua vuodessa. Vuoden 2015 syksyllä peruskouluja oli toiminnassa 116 vähemmän kuin edellisenä vuonna. (Tilastokeskus, Koulutustilastot, 11.2.2016) Aluehallintoviraston mukaan 23,2 % perusopetuksen oppilaista on koulukuljetuksen piirissä. Vaihtelua on alueittain Etelä-Suomen 17,7 %:sta Itä-Suomen 34,2 %:iin. (Aluehallintoviraston arviointi peruspalvelujen tilasta 2013.)

Kunnat ovat koulutuksen järjestäjiä ja koulutuspolitiikan muovaajia. Suomalainen erityispiirre on kun-

nallisen hallinnon vahva osuus koulua koskevassa päätöksenteossa. Kuntakohtaisesti päätetään kouluverkosta, lukuvuoden työ- ja loma-ajoista, paikallisesta opetussuunnitelmasta, valtakunnallisen tuntijaon pohjalta tehdystä tuntijaon täsmennyksestä ja koululle osoitetuista muista määrärahoista. Johtokunnan vastuu koulun päätöksenteossa on sen sijaan Suomessa suppeampi kuin useissa muissa PISA-vertailun (Programme for International Student Assessment) maissa.⁶ Koulujen johtokunnat on Suomessa pitkälti lakkautettu.⁷

Kuntatalouden tilanne näkyy perusopetuksen arjessa. Jopa kolmannes vanhemmista katsoo, että kuntien kiristynyt taloudellinen tilanne edellyttää vanhemmilta rahallista osallistumista: vanhempien keräämillä varoilla rahoitetaan koulujen hankintoja. Kuntien taloustilanne näkyy muun muassa koulujen oppimateriaalihankintojen siirtymisenä sekä retkien, leirikoulujen ja tapahtumien karsimisessa.⁸ Perustuslaissa säädetty perusopetuksen maksuttomuus ei siis näyttäisi toteutuvan ainakaan täysin jokaisessa koulussa. Valtion ja kuntien talousarvioihin tehtävillä määrärahaileikkauksilla on vaikutusta koulutyön arkeen.

Kouluverkkoa on supistettu viime vuosina. Tämä tarkoittaa osalle lapsista huomattavan pitkiä koulumatkoja ja koulukuljetusaikoja. Koulukuljetusten järjestelyt ovat monimuotoisia. Lapsen koulumatkaan saattaa sisältyä vaihtamisia kulkuneuvosta toiseen tai kävelyosuuksia, jotka voivat olla vaarallisia. Koulumatkan pituus ja turvallisuus vaikuttavat lapsen hyvinvointiin. Pitkien koulumatkojen ja mahdollisten koulukyydin odotusaikojen takia lapsen koulupäivästä voi muodostua hyvin pitkä.

Toisaalta kouluverkko uudistuksia on tehty tavoitteena luoda lapselle mahdollisimman ehyt perusopetuksen polku, jossa ala- ja yläkoulu niveltyvät tiiviisti toisiinsa. Suuremmissa kouluyksiköissä oppilaille voi olla mahdollista tarjota kattavammat yleisen, tehostetun ja erityisen tuen sekä ja oppilashuollon palvelut.

Kouluopiirijaosta luovuttiin vuoden 1999 perusopetuslain (628/1998) myötä. Nykyään kunnan tulee osoittaa koulupaikka lähikoulusta tai muusta soveltuvas- ta paikasta. Painotettua opetusta antaviin kouluihin, esimerkiksi musiikkiluokille, hakeudutaan soveltuvuuskokeilla. Suurissa kaupungeissa on kouluja, joihin jopa 50–80 prosenttia oppilaista tulee soveltuvuuskokeiden kautta, mikä rajoittaa lähialueen oppilaiden mahdollisuuksia päästä kyseiseen kouluun. Yhtenäisen koulujärjestelmän sisään on syntynyt valikoiva järjestelmä.⁹

Luokille, joille mennään soveltuvuuskokeiden kautta, päättyy muita useammin korkeasti koulutettujen ja hyvin toimeentulevien perheiden lapsia. Tällöin perheet myös käyttävät erikoisluokkia väylänä välttellä lähikouluja. Tutkimusten mukaan lähikouluja karte-

taan silloin, jos vanhemmat olettavat niiden olevan levottomia ja heikosta sosioekonomisesta asemasta tulevien lasten pelätään lisäävän häiriökäyttäytymistä.¹⁰

Koulujen välisten erojen ohella koulujen sisällä syntyy eroja oppimistuloksissa opetusryhmien ja luokkien välillä. Tutkimuksissa tämän on havaittu tapahtuvan Suomessa jo neljännen vuosiluokan tasolla. Pohjoismaisessa vertailussa ilmiö on ominainen Suomessa, eikä sitä esiinny muissa Pohjoismaissa.¹¹

Koulujen ja niiden toimintaympäristöjen väliset erot näkyvät opettajien jaksamisessa. Asuinalueen, jossa on enemmän pienituloisuutta, koulun naisopettajalla on suurempi riski (1,3-kertainen) sairauslomaan kuin vauraalla alueella työskentelevällä opettajalla.¹²

Koulujen väliset erot tulevat esille opettajien tietoteknisessä osaamisessa ja resursseissa. Eduskunnan oikeusasiamies toteaa toimintakertomuksessaan vuodelta 2014, että ”Kouluihin tehdyillä tarkastuksilla on voitu havaita, että tietoteknisessä osaamisessa ja resursseissa on suuria eroja kaikilla tasoilla: eri kuntien välillä, yhden kunnan eri kouluissa ja yksittäisen koulun eri opettajien välillä.”¹³

Sama tilanne tulee esille opettajien itsearvioinnissa koskien tieto- ja viestintätekniikan hyödyntämisestä opetuksessa. Perusopetuksen opettajista 53 prosenttia arvioi omat tieto- ja viestintätekniikan valmiutensa ja osaamisensa suhteessa muun muassa opetussuunnitelmissa asetettuihin tavoitteisiin hyviksi.¹⁴

Koulujen välillä on eroja tietokoneiden, verkkoyhteyksien ja tablettien saatavuudessa, mikä tuottaa eroja sähköisten palvelujen, tiedonhaun ja verkkomateriaalin käytössä opetuksessa. Opettajien tieto- ja viestintätekniisen täydennyskoulutuksen saatavuudessa on kunnissa puutteita.

Verkko-oppiminen ja -materiaalien monipuolinen hyödyntäminen tuovat parhaimmillaan uusimman tiedon ja uusimmat opetuksen tukimateriaalit koulujen käyttöön koulun sijainnista riippumatta. Verkkoyhteydet mahdollistavat koulujen keskinäisen yhteydenpidon ja osaamisresurssien jakamisen. Erityisissä olosuhteissa, kuten sairaalassa tai kotona tapahtuvassa opetuksessa, verkkoyhteyksillä on mahdollisuus monipuolistaa oppimistilanteita.

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Valtion ja kuntien säästötoimet voivat heikentää lasten kouluturvallisuutta sekä oppilaiden ja koulujen henkilöstön hyvinvointia ja jaksamista. Sijaiskiellot ovat esimerkki kuntien toimista, jotka vaarantavat lapsen edun toteutumisen.
- Suuremmilla paikkakunnilla koulut ovat eriytyneissä muun muassa tiettyihin oppiaineisiin painottaviin opetusryhmiin oppilasvalintojen mukaan. Lähikouluperiaatetta on vahvistettava ja on pidettävä huolta julkisen rahoituksen tasapuolisesta kanavoitumisesta koulujen kesken. Perusopetuslain uudistamistarvetta on arvioitava ottaen huomioon 1990-luvulla laajennettu kouluvalinta.
- Kouluverkkoa koskevien päätösten yhteydessä on tehtävä lapsivaikutusten arviointi. Kouluverkkoa koskevat päätökset ovat vaikutuksiltaan hyvin moniulotteisia koskien muun muassa lapsen vertaissuhteita, lapsen fyysistä kuormittumista, perheen arkea ja lapsen asumisyhteisön toimintakulttuuria. Asianmukaisesti tehdyssä lapsivaikutusten arvioinnissa kuullaan lapsia.
- Opettajien täydennyskoulutuksesta on huolehdittava laadukkaasti ja pitkäjänteisesti.
- Aluehallinnolle on säädettävä selkeämpi tehtävä tukea peruskouluja sen toiminnan ja opetuksen kehittämisessä ja arvioinnissa.
- Perusopetuslain 32 §:ssä säädettävää oppilaan päivittäisen koulumatkan pituutta on rajattava lyhyemmäksi. Huomiota on kiinnitettävä erityisesti 13 vuotta täyttäneiden oppilaiden koulumatkaan, joka voi kestää lain mukaan päivittäin kolme tuntia.

⁶ Välijärvi: Peruskoulun rakenteet ja toiminta. Teoksessa Välijärvi & Kupari, Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM:n julkaisuja 6/2015.

⁷ Johtokuntien asemasta ja tehtävistä säädettiin aiemmin perusopetuslaissa (476/1983, 12 §, kumottu): ”Peruskoulussa on johtokunta. Kunnan koulutoimen johtosäännössä voidaan määrätä, että kahdella tai useammalla peruskoululla on yhteinen johtokunta. Johtokunnassa on seitsemän jäsentä. Jäsenistä yksi on valittava koulun opettajista ja yksi muusta henkilökunnasta. Koulussa, jossa on peruskoulun yläasteen vuosiluokan oppilaita, on johtokunnassa kuitenkin yhdeksän jäsentä, joista kaksi on yläasteen vuosiluokalla olevien oppilaiden keskuudestaan lukuvuodeksi kerrallaan valittavia. Oppilaista valittavilla jäsenillä on johtokunnan kokouksissa puhevalta, mutta ei äänioikeutta.”

⁸ Vanhempien Barometri. Vanhempainliitto 2015.

⁹ Seppänen (ym.): Lohkoutuva peruskoulu. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 68, 2015.

¹⁰ Seppänen (ym.): Lohkoutuva peruskoulu. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 68, 2015.

¹¹ TIMSS (the Trends in International Mathematics and Science Study) ja PIRLS (the Progress in International Reading Literacy Study).

¹² Työterveyslaitoksen johtamassa Kunta-10-tutkimuksessa yhdistettiin Tilastokeskuksen asuinalueita koskeva asukkaiden keskituloja kuvaava tieto tietoon siitä, mihin koulupiiriin alue kuului. 226 alakoulua jaettiin neljään ryhmään koulupiirin asukkaiden keskitulojen mukaan, ja opettajien yli 9 arkipäivän pituiset sairauspoissaolot poimittiin Kelan rekisteristä. Ks. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20179159?tool=EntrezSystem2.PEntrez.Pubmed.Pubmed_ResultsPanel.Pubmed_RVDocSum&ordinalpos=1.

¹³ Ks. <http://www.oikeusasiamies.fi/dman/Document.php?documentId=wy15315115910430&cmd=download>.

¹⁴ Askelmerkit digiloikkaan. OAJ:n julkaisusarja 3:2016.

LOS 29 art.

"Lapsen koulutuksen tulee pyrkiä lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen."

OPPIMISTULOKSET LASKUSSA – KOULUJEN VÄLISET EROT KASVUSSA

YK:n lapsen oikeuksien komitea on täsmentänyt YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 29 artiklaa korostaen, että opetusmenetelmät tulee mukauttaa erilaisten lasten erilaisiin tarpeisiin. Koulutuksella on myös pyrittävä takaamaan, että jokainen lapsi oppii välttämättömät elämäntaidot ja ettei yksikään lähde koulusta ilman valmiuksia selviytyä haasteista, joita hän voi odottaa joutuvansa kohtaamaan elämänsä aikana.¹⁵

Suomalaiset koululaiset ovat hyviä lukijoita. Kuitenkin PISA-tutkimustulosten perusteella koululaisten lukutaidon taso on heikentynyt. Lisäksi tyttöjen ja poikien lukutaitopistemäärien ero on Suomessa ollut ensimmäisestä PISA-arvioinnista lähtien huomattavan suuri ja on edelleen kasvussa. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden lukutaito on kantaväestöä heikompi, ja etenkin maahanmuuttajapoikien lukutaito on usein tasolla, joka ei riitä tietoyhteiskunnan vaatimuksiin. (Arffman & Nissinen 2015) Vanhempien ammatillisen aseman ja nuorten lukutaidon välillä on kaikissa PISA-arvioinneissa ollut selvä yhteys: mitä korkeampi ammattiasema vanhemmilla, sitä parempi lukutaito lapsella. Joka kahdeksas poika ei saavuta perusopetuksessa lukutaitoa, jolla selviäisi jatko-opinnoissa. (Osaaminen kestäväällä perustalla. Suomen PISA-tulosten kehitys vuosina 2000–2009. Opetushallitus) Myös erinomaisten lukijoiden osuus on Suomessa pienentynyt tarkastelujakson aikana. Vaikka osuus (14,5 %) oli edelleen vuonna 2009 yksi vertailumaiden korkeimpia, se pieneni neljä prosenttiyksikköä vuosikymmenessä. Vuosien 2003–2012 välillä heikkotaitoisten oppilaiden määrä matematiikassa ja lukemisessa on kasvanut noin 5,5 prosenttiyksikköä ja luonnontieteissä vuosina 2006–2012 yli kolme prosenttiyksikköä. (Low-Performing Students. Why They Fall Behind and How To Help Them Succeed? OECD 2016)

Perusopetuksen tavoitteet jäivät monilta lapsilta saavuttamatta.¹⁶ Tässä osiossa keskitytään käsitte-

lemään erityisesti lukutaidon heikentymistä. Heikko lukutaito on merkittävä yhteiskunnallinen riski sekä väestön koulutustason ja työllisyyden että yhteiskuntaan kiinnittymisen ja yhteiskuntarauhan näkökulmasta. Heikko lukutaito vaikeuttaa mahdollisuuksia pärjätä muun muassa jatkokoulutuksessa ja työelämässä sekä asioinnissa viranomaisissa ja julkisen hallinnon verkkopalveluissa.

"Suomessa noin joka kuudes oppilas lähtee peruskoulusta ilman riittäviä perusvalmiuksia jatko-opintoihin, työelämään tai täysivaltaiseen aikuisuuteen. Runsas viisi prosenttia eli 3000–3500 nuorta ei tavoita edes minimitasoa millään osaamisen kolmesta keskeisestä osa-alueesta eli lukemisessa, matematiikassa ja luonnontieteissä. Riski opintojen keskeyttämiseen toisella asteella on tällöin hyvin suuri."

PROFESSORI JOUNI VÄLIJÄRVI

Hyvän lukutaidon edellytyksenä ovat ennen koulukäyttäytyneet kielelliset valmiudet. Korkeatasoinen varhaiskasvatus vahvistaa kielellisiä taitoja. Neuvolatoiminnan ja varhaiskasvatuksen tuki on erityisen tärkeää perheille, joissa omat voimavarat ovat rajalliset – tämä tarkoittaa usein köyhyyden, sairauden tai muun syyn takia vaikeassa elämäntilanteessa eläviä perheitä. Vanhempien monipuolinen kielellinen kommunikointi lastensa kanssa on luonnollisesti kielellisten valmiuksien perustana.

Lukivauva-tutkimuksessa selvitetään, onko lapsen mahdollinen lukivaikeus tunnistettavissa jo vauvana kuulotutkimuksilla. Helsingin yliopiston hankkeessa yhteistyökumppaneina ovat Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) ja Jyväskylän yliopisto.

Koulu on pystynyt luomaan menetelmiä, joilla vastataan erityisiin oppimisvaikeuksiin, kuten luku- ja kirjoitusvaikeuksiin. Vaikeammassa tilanteessa ovat lapset ja nuoret, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Tällöin oppilaalle on kasaantunut useita koulumenestystä heikentäviä tekijöitä: luku- ja kirjoitusvaikeudet, kielelliset vaikeudet, tarkkaavaisuushäiriöt, sosiaaliset ja emotionaaliset vaikeudet ja maahanmuuttajilla heikko suomen kielen taito.¹⁷

Oppimispelit tukevat lapsen oppimisvalmiuksia ja auttavat oppimisvaikeuksissa. Tällainen on esimerkiksi Niilo Mäki Instituutin kehittämä Ekapeli, joka on tietokoneella pelattava peli lukemisen taitojen harjoitteluun. Taustalla on Lapsen kielen kehitys -pitkittäistutkimuksessa tehdyt havainnot ja tutkimustulokset. Peleissä harjoitetaan kirjainäännevastaavuutta sekä tavujen ja sanojen tunnistavaa lukemista.

Lapset, joilla on oppimisvaikeuksia, tarvitsevat paljon tavoitteellista tukea niin koulusta kuin kotoakin sekä mahdollisesti muilta tahoilta, ja tuen tulee alkaa riittävän varhaisessa vaiheessa. Tuen tarve on usein pitkäkestoista ja jatkuu läpi peruskouluajan muun muassa oppiaineisiin liittyvänä tuki- ja erityisopetuksena ja oppiaineiden yksilöllistämisinä. Oppimisvaikeudet voivat vaikuttaa vielä työelämässäkin, mikä tuo erityisiä vaatimuksia opinto-ohjaukselle.¹⁸

Toistuvat epäonnistumiset opinnoissa lisäävät motivaatio- ja mielialaongelmia. Oppilaiden kokemukset oppimisesta kuvaavat hyvin heidän kokemustaan koulutyöstä. Heikosti koulussa menestyvät oppilaat kokevat läksymäärän muita useammin suurena jo ensimmäisellä ja toisella luokalla ja heidän käsityksensä itsestään oppijana heikentyy vuosien myötä. Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja oikeiden työmuotojen löytäminen kaipaavat vielä runsaasti lisätutkimusta ja kehitettyjen menetelmien systemaattista käyttöönottoa.¹⁹

Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla on usein puutteellinen lukutaito. Pohjoismaisessa vertailussa ero maahanmuuttajataustaisten ja muiden nuorten osaamisessa on Suomessa kaikkein suurin. Jos vertaillaan maahanmuuttajataustaisten nuorten keskimääräistä suoritustasoa eri Pohjoismaissa, on heidän osaamisensa hyvin samankaltaista. Koska suomalaisnuorten menestys on muita Pohjoismaita korkeampi, näyttäytyy näiden kahden ryhmän välinen ero Suomessa poikkeuksellisen suurena.²⁰ Koulutuk-

sellisen tasa-arvon kannalta tällä on suuri merkitys, koska kilpailu jatko-opinnoista ja työpaikoista käydään pääasiassa maan sisällä.

Oman äidinkielen opetuksen tiedetään parantavan oppilaan kielellisiä valmiuksia ja koulumenestystä yleisesti. Silti oman äidinkielen opetuksen järjestäminen on kunnille harkinnanvaraista. Opetusjärjestelyistä ei ole vertailukelpoista tietoa. Yhtenäisten käytäntöjen luominen on lasten yhdenvertaisuuden kannalta tärkeää.

Suomalaiset koulut ovat suhteellisen tasalaatuisia, sillä niiden väliset erot ovat kansainvälisesti katsottuna varsin pieniä. Erojen pienuuteen vaikuttavat muun muassa lähikoulujärjestelmä, mikä vähentää oppilaiden koulukohtaista valikoitumista, korkeatasoinen opettajankoulutus ja erityisopetus. Suomessa oppilaiden ohjaaminen eri syistä toiseen kouluun on harvinaista, vaikka se useissa maissa on yleistä.²¹ OECD:n tutkimusten mukaan erilaisten oppilaiden "sekoittaminen" kouluissa vähentää huonosti pärjävien oppilaiden määrää, mutta ei huononna hyvin pärjävien oppilaiden koulumenestystä. Tämä edellyttää, että oppilaat ja opetusresurssit jakautuvat koulussa tasa-arvoisesti.²²

Viimeisimmissä kansainvälisissä (mm. PISA ja TIMSS²³) ja kansallisissa (OPH, Karvi eli Kansallinen koulutuksen arviointikeskus) päättövaiheen oppimistulosten arvioinneissa on havaittu koulukohtaisten erojen lievää kasvua. Päättövaiheen oppilasarvioinneissa on eroja koulujen välillä. Vaihtelevilla arviointikäytännöillä ja -perusteilla on suuri merkitys oppilaiden siirtyessä toisen asteen opintoihin, sillä päättötodistuksen arvosanat ovat sisäänkäsyn perusteena oppilaitoksiin.²⁴ Tämä asettaa oppilaita eri arvoiseen asemaan koulusta riippuen.

Englannissa on havahduttu tietoon, että vuosittain 148 000 lasta lähtee peruskoulusta (primary school) ilman riittävää lukutaitoa. Asiaa on lähdetty korjaamaan hallituksen johdolla yhdessä laajan toimijaverkoston kanssa. Englannissa kampanjoidaan, jotta jokainen lapsi osaisi lukea hyvin 11-vuotiaana. Tavoite on asetettu vuoteen 2025. Jokaiselle viisivuotiaalle tavoitellaan hyviä kielellisiä taitoja vuoteen 2020 mennessä. Englannissa hallitus on viime vuosina panostanut varhaiskasvatukseen. Se on laajentanut varhaiskasvatukseen pääsyä siten, että mahdollisimman moni lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen.

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Oppimisvaikeuksia voidaan tunnistaa yhä kattavammin jo hyvin pienillä lapsilla. Syrjäytymisen ehkäisyssä esimerkiksi neurologisten arviointien tekeminen neuvoloissa ja tuen saaminen ongelmiin varhaiskasvatuksessa mahdollistavat lapsen kouluvalmiuksien vahvistamisen ja oppimisen tukemisen. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja tuki on tehtävä kattavasti jokaisen lapsen kohdalla. Yhteistyötä neuvolan ja varhaiskasvatuksen välillä on vahvistettava oppimisvaikeuksien tunnistamisessa ja tuen järjestämisessä. Neuvolan, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yhteistyönä on vahvistettava vanhempien taitoa tukea lapsensa oppimista.
- Lapsen subjektiivinen oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen on palautettava, mikä tukee erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten kasvua, kehitystä ja oppimista.
- Valtion on mahdollistettava oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja tukeen kehitettyjä tietoverkkovälitteisiä ohjelmistoja neuvoloiden, opetushenkilökunnan ja lasten saataville. Esimerkiksi Niilo Mäki Instituutin kehittämä tietoverkkovälitteinen peruslukutaidon sekä matematiikan oppimisvalmiuksien oppimis- ja arviointiympäristö LukiMat on laajennettava kansalliseksi oppimisympäristöksi mahdollistamalla sen maksuton käyttö.

¹⁵ Yleiskommentti nro 1 [2001] 29 artiklan 1 kohta: koulutuksen tavoitteet. Yleissopimus lapsen oikeuksista, 29 artiklan 1 kohta. CRC/GC/2001/1 17. huhtikuuta 2001.

¹⁶ Ks. esim. Hautamäki ym. Oppimaan oppiminen peruskoulun päättövaiheessa: Tilanne vuonna 2012 ja muutos vuodesta 2001. Helsingin yliopiston Opettajankoulutuslaitos, tutkimuksia No 347/2013.

¹⁷ Närhi ym. [toim.]: Laaja-alaiset oppimisvaikeudet, NMI 2014.

¹⁸ Närhi ym. [toim.]: Laaja-alaiset oppimisvaikeudet, NMI 2014.

¹⁹ Närhi ym. [toim.]: Laaja-alaiset oppimisvaikeudet, NMI 2014.

²⁰ Kupari [ym.]: PISA 12 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 20/2013.

²¹ Välijärvi: Peruskoulun rakenteet ja toiminta. Teoksessa: Välijärvi & Kupari: Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM:n julkaisuja 6/2015.

²² Low-Performing Students. Why They Fall Behind and How To Help Them Succeed? OECD 2016.

²³ Kupari [ym.]: Oppijälähtöistä pedagogiikkaa etsimässä. Koulutuksen tutkimuslaitos. 2012.

²⁴ Rautopuro [toim.]: Hyödyllinen pakkolasku. OPH Koulutuksen seurantaraportit 3/2013.

LOS 12 art.

"Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevilla asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti."

LAPSET OSALLISINA VAI OSATTOMINA?

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi kiinnittää huomiota lasten oikeuteen saada mielipiteensä huomioon otetuiksi koulussa. Komitea toteaa, että Suomessa kansalaiset, mukaan lukien vanhemmat ja lasten parissa työskentelevät ammattihenkilöt, tuntevat yleissopimusta vain heikosti. Komitea suosittelee, että Suomi tehostaa asianmukaista ja järjestelmällistä koulutusta, jota annetaan kaikille lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattiryhmille – muun muassa opettajille.

Vuoden 2015 Kouluterveyskyselyn mukaan noin 40 % peruskoulun 8.- ja 9.-luokkalaista ei tiedä, miten voi vaikuttaa koulun asioihin. Oppilaista 34 % kokee, että opettaja ei kehoita mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla ja viidennes ei koe tulevansa kuulluksi koulussa. Oppilaista 49 % kokee, ettei opettajat ole kiinnostuneita oppilaan kuulumisista. Kouluterveyskyselyn mukaan oppilaiden kokemus kuulluksi tulemisesta on vuosien myötä silti parantunut. Kuulluksi tulemisesta arvioidaan kolmella opettajan ja oppilaan vuorovaikutusta kuvaavalla tekijällä, jotka ovat mielipiteiden ilmaisuun rohkaiseminen, mielipiteiden huomioon ottaminen koulutyön kehittämisessä ja opettajien kiinnostus oppilaiden kuulumisista. Kansainvälisissä vertailuissa ilmenee, että suomalaisoppilailla on varsin hyvä tietämys ja tuntemus yhteiskunnan ja koulun edustuksellista rakenteista, mutta he ovat passiivisia ja haluttomia käyttämään näitä rakenteita (mm. Nuorisobarometri 2013).

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisenä yleisperiaatteena on lapsen oikeus tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä häntä koskettavista asioista. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2014 todetaankin, että "Oppilaat osallistuvat oman opiskelunsa, yhteisen koulutyön ja oppimisympäristön suunnittelun toteuttamiseen ja arviointiin". Yhtäältä on tärkeä tunnistaa lapsen osallisuus

omassa kotikunnassa, joka pitkälti määrittelee muun muassa koulun resurssointia.

Lasten osallistumismahdollisuudesta kunnan toimintaan säättää uusi kuntalaki (410/2015), joka tuli voimaan 1.4.2015. Kuntalailla pyritään muun muassa kunnan asukkaiden osallistumisoikeuden vahvistamiseen. Kuntalaissa säädetään, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Kuntalaisilla on mahdollisuus sekä aloiteoikeuteen että kansanäänestysaloitteeseen. Aloiteoikeus on myös lapsilla. Kansanäänestysaloitteen alaikäraja on 15 vuotta. Äänioikeutta ei lapsilla ole. Jokaisessa kunnassa tulee olla nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä.

Oppilaiden osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvät käytännöt vaihtelevat kouluittain. Edustuksellisen osallistumisen muodoista on säädetty; oppilaskunnista peruskoulussa ja toisella asteella sekä nuorisovaltuustoista kunnissa. Nuorisovaltuustojen edustaja on useissa kunnissa puhe- ja läsnäolo-oikeudella esimerkiksi sivistyslautakunnan kokouksissa.

Pelkän edustuksellisuuden varassa toimiva osallistuminen jää ohueksi. Lasten osallisuudessa on tärkeää, että kaikkien oppilaiden ääni tulee koulussa kuulluksi. Jokaiselle lapselle ei ole yhtä luontaista

ilmaista näkemyksiään luokassa tai muussa suuressa ryhmässä. Aikuisten vastuulla on huolehtia siitä, että myös ne lapset, jotka eivät yhteisössä ole aktiivisia, saavat mielipiteensä ilmaistuksi ja heillä on mahdollisuudet osallisuuteen opetukseen liittyvissä asioissa, päätöksenteossa ja sosiaalisissa suhteissa. Kuulemismenetelmiä ja osallistavia opetusmenetelmiä on kehitettävä kaikkia oppilaita ajatellen.

Uudet velvoitteet tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimiselle ovat tärkeitä välineitä osallistamaan oppilaat suunnittelu- ja seurantaprosesseihin, samoin järjestyssääntöjen laadinta ja seuranta. Asiakirjojen laadinta- ja seurantaprosessit voivat tuoda esille syrjinnän ja kiusaamisen kokemuksia.

Paikallisten opetussuunnitelmien laadinta on keskeinen prosessi oppilaille olla vaikuttamassa koulutyön sisältöön.

Lapsilla on oikeus heitä koskevaan tietoon. Lapset ja nuoret vastaavat moniin kyselyihin muun muassa kouluissa, mutta saatuja tuloksia käsitellään vähäisesti lasten ja nuorten kanssa. Lapset ovat kohteita, mutta eivät toimijoita tiedon analysoinnissa ja esille tuleviin ongelmiin ratkaisujen hahmottamisessa.

Tärkeää onkin, että lasten vaikuttamismahdollisuudet saadaan toteutumaan niin, että kaikki lapset pysyvät tosiasiallisesti osallistumaan ja vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Omassa lähiympäristössä koulu on yksi merkittävimpiä vaikuttamisen ja lähi-demokratian ympäristöjä lapselle.

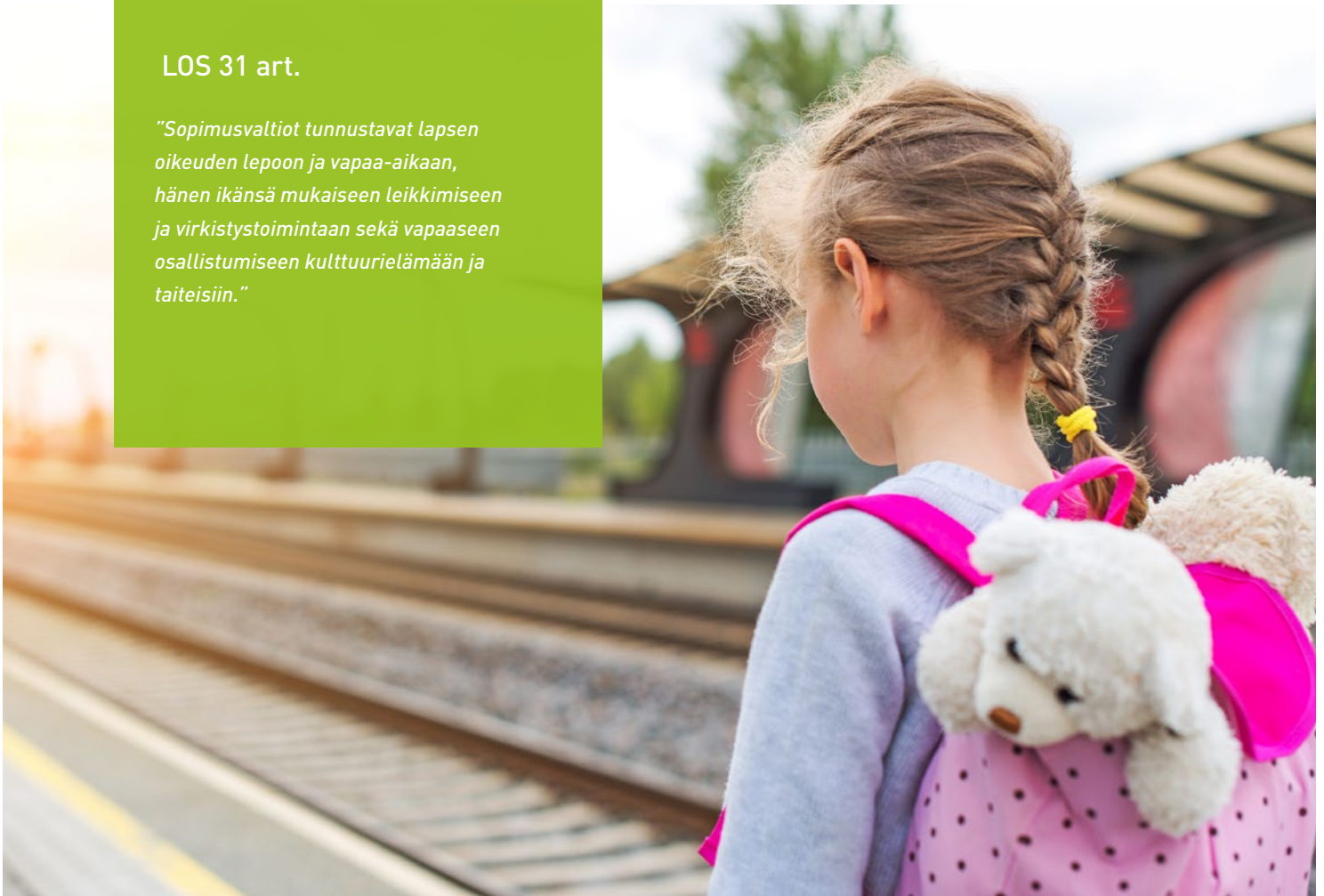
Osallistuminen on kaikenikäisten lasten oikeus. Lasten ja nuorten mielipiteiden selvittäminen on muistettava valtuusto- ja lautakuntakäsittelyä edeltävässä virkamiesvalmistelussa. Näin varmistetaan lapsen edun toteutuminen ja lapsivaikutusten arvioinnin laatu.

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Lapsen oikeus osallisuuteen on saatava luontevaksi osaksi koulujen toimintaa. Tämä vaatii lasten ja koulun henkilökunnan osallisuustaitojen vahvistamista. Osallisuuden vahvistaminen tulee olla osa opetusta ja oppilaat tulee ottaa mukaan koulun toiminnan suunnitteluun. Opettajien ja erityisesti rehtorien valmiuksia oppilaiden osallisuuden vahvistamiseksi on kehitettävä jatko- ja täydennyskoulutuksessa sekä opettajien peruskoulutuksessa.
- Opetus kouluissa tulee nähdä enemmän vuorovaikutteisena tapahtumana. Oppilaiden palaute opetuksesta on arvokasta tietoa. Palautetta annetusta opetuksesta tulee kerätä säännöllisesti jokaisena lukuvuotena ja tuloksia tulee työstää yhdessä oppilaiden kanssa. Kouluterveyskyselyjen tulosten läpikäynti yhdessä oppilaiden, opettajien ja huoltajien kesken on oltava säännöllinen toimintatapa käsitellä lapsia ja nuoria pohdituttavia asioita.
- Koulujen oppilasedustuksellisuutta kohtaan tarvitaan kriittistä arviointia. Mikäli oppilaiden osallisuus rajautuu vain pienen joukon lapsia kuulemiseen ja osallistumiseen, ei osallisuus toteudu kaikkien lasten kohdalla.

LOS 31 art.

"Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin."

LASTEN KOKEMA KOULU-UUPUMUS

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota lasten hyvinvointiin koulussa ja selvittää syitä lasten huonoon kouluviihtyvyyteen. Komitea suosittelee, että Suomi säätää vakituisen terveydenhuoltohenkilöstön sijoittamisesta kouluihin, mukaan luen lapsille psykologista neuvontaa antavat psykologit.

Vuoden 2015 kouluterveyskyselyn mukaan koulutyöhön liittyvän työmäärän kokee jatkuvasti tai melko usein liian suureksi 40 % tyttöistä ja 33 % pojista. Koulu-uupumukseen viittaavia kokemuksia, kuten uupumisasteista väsymystä, kyynistä asennetta työhön sekä kyvyttömyyden ja riittämättömyyden tunnetta opiskelijana oli 16 %:lla tyttöistä ja 12 %:lla pojista. Maahanmuuttajanuoret kokevat Kouluterveyskyselyn mukaan selvästi enemmän avun puutetta koulunkäynnissä, koulu-uupumusta ja vaikeuksia päästä kouluterveydenhoitajalle tai -kuraattorille. Peruskoulun kahden viimeisen luokan työistä 19 % ja pojista 13 % kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Tyttöistä 26 % ja pojista 10 % kokee lähes päivittäin kahta seuraavista oireista: niska- ja hartiakivut, selän alaosan kivut,

vatsakivut, jännittyneisyys tai hermostuneisuus, ärtyneisyys tai kiukunpurkaukset, vaikeudet päästä uneen tai heräileminen öisin, päänsärky, väsymys ja heikotus.

Yhä useampi lapsi kuitenkin pitää koulunkäynnistä (Kouluterveyskysely 2015). Melko tai hyvin paljon koulunkäynnistä ilmoittaa pitävänsä peruskoulun tyttöistä 66 % ja pojista 61 %. Peruskoululaisista 26 % kokee, että koulussa on työilmapiiriongelmiä. Työilmapiiriä arvioitaessa otettiin huomioon opettajien odotukset ja oikeudenmukaisuus, oppilaiden ja opettajien toimeen tuleminen, työskentely ryhmissä, työympäristön rauhattomuus, kiireisyys, luokan/ryhmän työrauha ja oppilaiden viihtyminen yhdessä.

Kuraattoreiden ja psykologien palvelujen saavutettavuudesta on viimeisimmät valtakunnalliset tiedot vuoden 2013 syksyiltä. Peruskouluista 87 %:lla oli tuolloin käytettävissään kuraattoripalvelut ja psykologipalvelut 81 %:lla kouluista. Terveystarkastuspalveluja on järjestetty kaikilla kouluilla ja lääkäripalveluja 80 %:lla kouluista (Keskeisten oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluiden saavutettavuus ja moniammatillinen yhteistyö, Opetushallitus, Tilannekatsaus. Toukokuu 2013). Uuden oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukaan kaikkien oppilaitosten käytettävissä tulee olla kuraattori- ja psykologipalvelut.

Kouluterveyskyselyn (2015) mukaan 12 % kyseistä palvelua käyttäneistä koki kuraattorille ja 17 % psykologille pääsyn olleen melko tai erittäin vaikeaa. Vastaavasti koki terveydenhoitajan kohdalla 15 % ja lääkärin kohdalla 19 % oppilaista.

Koulu-uupumus on pitkittynyt kouluun liittyvä stressioireyhtymä. Se voi näyttäytyä uupumusasteisena väsymyksenä, kouluun liittyvänä kyynisyytenä tai kouluun liittyvänä riittämättömyyden tunteena. Kouluihminen on tarmokkuutta, päättäväisyyttä ja sitoutumista kouluun. Koulu-uupumuksen ja kouluinon kannalta keskeisessä asemassa ovat koti, koulu ja kaverit. Somaattiset oireet, kuten päänsärky, niska- ja hartiakiput ja univaikeudet, ovat jonkin verran yhteydessä koulu-uupumukseen.²⁵

Peruskouluissa koulu-uupumus on yhteydessä negatiiviseen kouluilmapiiriin: kiireiseen ja rauhattomaan työskentelyilmapiiriin. Oppilaiden kokemaan koulu-uupumukseen ei pystytä vastaamaan jatkuvalla sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen lisäämisellä, vaan asiaa on lähestyttävä yhä enemmän koulupäivän rakenteen, koulun toimintakulttuurin, moniammatillisuuden ja opettajien työaikajärjestelmän kautta.

Joustavan koulupäivän rakennetta on pilotoitu Opetushallituksen hankkeessa vuosina 2013–2015. Pilotointi tapahtui yhdessätoista kunnassa. Hankkeen päätteeksi tehdyssä kyselyssä (vastaajina huoltajat, lapset, henkilöstö, oppilashuollon edustajat) todettiin, että hanke lisäsi kouluviihtyvyyttä, paransi oppimistuloksia ja koulumotivaatiota ja opettajien työhyvinvointia sekä oli merkittävä apu perheiden arjessa.²⁶

Opettajien siirtyminen niin sanottuun kokonaistyöaikaan tukisi muun muassa koulun johtamista ja opettajien ammatillista kasvua. Kokonaistyöaika mahdollistaisi koulupäivän rakentumisen oppilaslähtöisesti, mikä parantaisi oppilaiden motivaatiota ja kouluviihtyvyyttä.²⁷

Koulun työilmapiirillä on suuri vaikutus niin opettajiin, oppilaisiin kuin oppimiseenkin. Kouluissa, joissa opettajien työyhteisön ilmapiirissä on ongelmia, on havaittu oppilailla masennusoireilua ja psykosomaattisia vaivoja todennäköisemmin kuin hyvän työilma-

piiriin kouluissa. Luvattomat poissaolot ovat yleisempiä kouluissa, joissa opettajilla ei ole yhteisesti hyväksyttyjä selkeitä tavoitteita tai koettu luottamus on heikko. Opettajien välinen keskinäinen luottamus lisää lasten ja nuorten luottamusta aikuisiin, mikä mahdollistaa muun muassa varhaisen puuttumisen kiusaamiseen ja muuhun epätoivottavaan käyttäytymiseen.²⁸

Kolmen yliopiston Alkuportaati-hankkeen tutkimuksessa on tehty havainto, että opettajan lämminkisyys edistää lasten motivaatiota ja akateemisia taitoja, kuten luku-, kirjoitus- ja matemaattisia taitoja. Opettajan ja oppilaan vuorovaikutuksella on enemmän vaikutusta oppimistuloksiin ja oppimismotivaatioon kuin esimerkiksi oppimateriaaleilla ja luokkakooalla.²⁹

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) nostaa yhteisöllisen opiskeluhoollon toimintamuodoksi yksilökohtaisen työn rinnalle. Yhteisöllinen oppilashuolto pitää sisällään oppilaitoksen toimintakulttuurin sekä toimet, joilla edistetään oppilaiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä.

Laajat terveystarkastukset oppilaille tulee suorittaa ensimmäisellä, viidennellä ja kahdeksannella luokalla. Näissä terveystarkastuksissa paneudutaan muun muassa terveyden edistämiseen ja mielenterveyteen ottaen huomioon oppilaan koko perheen hyvinvointi. Terveysneuvonnan ja terveystarkastuksen sisällöstä on säädetty asetuksella (380/2009), jotta koko maahan saataisiin tasoltaan yhteneväinen toiminta.

Koulun positiivisen toimintakulttuurin luomisessa hyvä luokkahenki ja lasten ja nuorten ryhmäytyminen ovat tärkeässä asemassa. Nuorisotyöntekijät pystyvät koulussa vastaamaan moniin sellaisiin lasten ja nuorten tarpeisiin, joihin opettajilla ei ole mahdollisuutta tai valmiutta. Nuorisotyön vahvuuksia ovat ryhmäyttäminen ja ryhmän kanssa työskentely sekä oppilaiden osallisuuden edistäminen. Nuorisotyö pystyy vastaamaan lasten ja nuorten tarpeeseen tulla kohdatuksi. Nämä ovat merkittäviä tekijöitä kouluviihtyvyyteen ja työrauhahäiriöiden ehkäisyyn.

Opinto-ohjaajien työnkuvan kehittäminen vastamaan oppilaan henkilökohtaisiin tuen tarpeisiin on tärkeää. Koulutetulla opinto-ohjaajalla on valmiuksia syventyä analysoimaan sekä yhdessä oppilaan ja hänen huoltajiensa kanssa pohtimaan lapsen tuen tarpeita.

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Suomen on muutettava koulupäivän rakenne niin sanottuun joustavaan koulupäivään (Innostava koulupäivä. Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:6). Kunnat tarjoavat hajanaisesti kerhotoimintaa ja vain perusopetuksen kahden ensimmäisen luokan oppilaille sekä erityistä tukea tarvitseville oppilaille ohjattua toimintaa pääasiassa iltapäivisin. Harrastustoiminta koulussa edistää oppilaiden kiinnittymistä kouluun. Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteesta sisältää tavoitteen, että koulupäivään sisällytetään oppilasta kohti yksi tunti valinnaista ja vapaaehtoista kerhotoimintaa päivässä. Tässä yhteydessä on arvioitava erityisesti alakouluikäisten mahdollisuutta osallistua koulussa järjestettävään harrastustoimintaan lukuvuoden päättyessä kesäkuussa kyseisen kuukauden ajan.
- Suomessa on siirryttävä opettajien kokonaistyö-aikaan.³⁰
- Opettajille luotava mahdollisuutta tehtäväkiertoon, jonka pohjalla toimii henkilökohtainen kehityssuunnitelma. Ala- ja yläkoulun nivelvaihetta on sujuvoitettava kehittämällä luokan- ja aineenopettajien välistä työnjakoa.
- Valtion on varmistettava Kouluterveyskyselyn pysyvä rahoitus, jotta alakoululaiset saadaan mukaan kyselyyn ja kyselyn tulokset saadaan maksuttomina kuntien käyttöön. Kouluterveyskysely tuottaa tärkeää hyvinvointitietoa perusopetuksen kehittämiseen.
- Suomessa on siirryttävä keskieurooppalaiseen aikavyöhykkeeseen.³¹ Tällä parannetaan lasten vireystilaa ja poistetaan kellonajanvaihtelusta aiheutuvaa raskautta.

Kesäaikaan siirtyminen on elimistölle yksi lisärasite ja aiheuttaa osalle väestöstä terveyshaittoja. Siksi siitä luopumista pitäisi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan harkita. Kesäajasta seuraa käytännöllisiä ongelmia, fysiologisia haittoja ja jopa vakavia terveysseurauksia.

²⁵ Salmela-Aro ym. School Burnout and Engagement Profiles among Digital Natives in Finland: A Person-oriented Approach. *European Journal of Developmental Psychology*. 8:2 2011.

²⁶ Ks. http://www.oph.fi/ajankohtaista/tiedotteet/101/0/joustavan_koulupaivan_malli_leviaa_kunnissa?language=fi.

²⁷ Hautamäki, Kokonaistyöaika opettajan ammatillisen kasvun ja koulun kehittämisen keinona: Yleissivistävän koulutuksen opettajien työaikajärjestelmät Euroopassa. Sitran selvityksiä 85/2015. <https://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä85.pdf>.

²⁸ Virtanen (ym.): Staff reports of psychosocial climate at school and adolescents' health, truancy and health education in Finland. *Eur J Public Health* 19 (5).

²⁹ Poikkeus ym. Osallistuva koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Reivinen & Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Gaudeamus 2013.

³⁰ Hautamäki: Kokonaistyöaika opettajan ammatillisen kasvun ja koulun kehittämisen keinona: Yleissivistävän koulutuksen opettajien työaikajärjestelmät Euroopassa. Sitran selvityksiä 85/2015.

³¹ Janszky & Ljung (2008): Shifts to and from Daylight Saving Time and Incidence of Myocardial Infarction. *The New England Journal of Medicine (NEJM)*. Ks. <http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMc0807104#t=article>.

LOS 28 art.

”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin taatakseen, että kurinpito kouluissa tapahtuu tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa tämän yleissopimuksen kanssa.”

KIUSAAMINEN, SYRJINTÄ JA HÄIRINTÄ LASTEN ARKEA

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi tehostaa toimiaan kaikkien kiusaamisen ja ahdistelun muotojen torjumiseksi muun muassa parantamalla opettajien ja muiden kouluissa työskentelevien sekä oppilaiden valmiuksia hyväksyä moninaisuutta kouluissa ja parantaa heidän konfliktinratkaisutaitojaan.

Vuoden 2015 Kouluterveyskyselyssä 65 % peruskoulun 8.- ja 9.-luokkalaisista koki, että kiusaamiseen ei ole puututtu koulun aikuisten toimesta. Noin 60 % seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista on tullut koulussa kiusatuksi ainakin joskus ja vielä useampi on kokenut koulussa asiatonta kohtelua tai ahdistelua (Alanko 2014). Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla -selvityksen (Sisäasiainministeriö 2011) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 36 %:lla oli omakohtaisia syrjintäkokemuksia ja 63 % oli nähnyt näihin vähemmistöihin kohdistuvaa kiusaamista ja syrjintää koulussaan. Kuka ei kuulu joukkoon? -tutkimuksessa verkkokyselyyn vastanneista lapsista kolmannes kertoi joutuneensa ainakin joskus jonkinlaisen syrjinnän kohteeksi (Sisäasiainministeriö 2010). Yläkoulujen rehtorit ilmoittavat tutkimusten mukaan vähemmän kiusaamisesta kuin oppilaat³².

Kiusaaminen ja syrjintä aiheuttavat haittaa oppilaan hyvinvoinnille. Oppilaan fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi vaikuttaa oppimistuloksiin. Koulu on keskeinen lasten ja nuorten toimintaympäristö, minkä vuoksi kiusaamiskokemukset ja asiaton kohtelu tapahtuvat usein koulussa. Syrjinnän synä voi olla esimerkiksi ulkonäössä tai käyttäytymisessä havaittu erilaisuus, ja syrjintä voi olla hyvin monimuotoista. Keskimääräistä alttiimpia syrjinnälle ovat eri tavoin vammaiset ja pitkäaikaissairaavat lapset ja nuoret sekä seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret.³³

Syrjintä ilmenee koulussa usein häirintänä. Henkilön ihmisarvoa loukkaava käyttäytyminen on yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä häirintää, jos loukkaava käyttäytyminen liittyy kiellettyyn syrjintäperusteeseen ja käyttäytymisellä luodaan mainitun syyn vuoksi henkilöä halventava tai nöyryyttävä taikka häntä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri.

Tasa-arvovaltuutettu on käynnistänyt Ei meidän koulussa -kampanjan seksuaalista häirintää vastaan. Kampanjassa on tuotettu seksuaalista häirintää nuorten näkökulmasta käsittelevää opetusaineistoa. Kampanjan tavoitteena on vahvistaa häirinnän vastaista kulttuuria ja auttaa kouluja ottamaan käyttöön selkeät, yhteneväiset häirintään puuttumisen säännöt.

Koulujen tapa reagoida kiusaamiseen vaihtelee – yhteneväisiä käytäntöjä ei ole etenkin yläkoulun puolella. Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joten koko kouluyhteisön on sitouduttava kiusaamisen vastaiseen työhön. Esimerkiksi KiVa Koulu -ohjelma ja vertaissovittelu ovat kiusaamisen käsittelyyn kehitettyjä toimintamalleja, joiden vaikuttavuus perustuu kouluyhteisön vahvaan sitoutumiseen kiusaamisen ehkäisyyn. Toimintamallit eivät auta, mikäli ne eivät ole lasten, huoltajien ja henkilökunnan tiedossa ja jatkuvan kehittämisen kohteena. Kiusaamisen ehkäisyssä tulisi ottaa huomioon, millä tavalla esimerkiksi eri

vähemmistöihin kuuluvien nuorten kiusaamiskokemukset tunnustetaan.

Sukupuolten välisen tasa-arvon kehittäminen on yksi keskeisiä yhteiskunnallisia tavoitteita. Kouluilla on merkittävä rooli tasa-arvotyössä. Opetuksen ja opetusmateriaalien tulee tukea tasa-arvon toteutumista. Tasa-arvosuunnitteluvälvoite ulotettiin tasa-arvolain (1329/2014) uudistuksen myötä koskemaan peruskouluja. Peruskoulujen tasa-arvosuunnitelmien tulee olla laadittuna vuoden 2017 alkuun mennessä. Suunnitelman laadinnassa oppilaiden panos on keskeinen – työllä luodaan yhteistä käsitystä tasa-arvoisesta koulusta, tasa-arvoa estävistä ja edistävästä asioista.

Vuoden 2015 alusta voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan perusopetusta antavilla kouluilla on velvollisuus laatia suunnitelma yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Koulun on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslain mukaan kiellettyjä syrjintäperusteita ovat uskonto tai vakaumus, ikä, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen.

Koulukohtaiset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat konkreettinen toimenpide lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden edistämiseksi sekä syrjintään, häirintään ja koulukiusaamiseen puuttumiseksi. Suunnitelmien laadinta ja niiden toteutumisen arviointi ja seuranta ovat toimia, jotka tarjoavat hyvän osallistumismahdollisuuden kaikille lapsille ja nuorille kuin myös huoltajille, opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle. Näin luodaan yhteistä pohjaa koko koulun asenneilmapiiriin muutokselle.

Viranomaiset ovat kannustaneet koulutuksen järjestäjiä yhdistettyyn yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitteluun. Systemaattisella yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämällä syrjintää ja häirintää voidaan ehkäistä.

Koulusta saatavalla tuella on suuri merkitys ja vaikutus lapsen hyvinvointiin. Yksikin opettaja, opinto-ohjaaja, koulukuraattori tai terveydenhoitaja voi olla ratkaiseva tuki. Tarvitaan aikuisia, jotka ottavat lapsen kokemuksen itsestään ja esimerkiksi kiusaamisesta tosissaan. ³⁴

Lapsiasiavaltuutetun suositus/johtopäätös:

- Koulukiusaamisen ehkäisemiseksi on vahvistettava kiusaamattomuuden kulttuuria. Jo varhaiskasvatuksessa tulee luoda selkeitä toimintatapoja empatiatunteen ja kaveritaitojen kehittämiseksi. Päiväkoteihin on kehitettävä vastaava toimintaohjelma kuin perusopetuksessa KiVa Koulu.
- Nuorisotyön osaaminen ja voimavarat tulee saada osaksi jokaisen peruskoulun työtä. Tämä tukee muun muassa oppilaiden ryhmäyttämistä, kiusaamistilanteiden selvittämistä ja koulujen työrauhaa.
- Yläkouluissa tehtävää kiusaamisen ehkäisytyötä on vahvistettava kehittämällä KiVa Koulu -ohjelma vastaamaan paremmin yläkoulujen toimintaan. Yläkoulujen aineenopettajien pedagogista täydennyskoulutusta on lisättävä. Lapsiasiavaltuutetulle tulleista yhteydenotoista on ollut nähtävissä vanhempien voimattomuus heidän yrittäessään saada kiusatulle lapselleen turvallista kouluympäristöä. Aluehallintovirasto voi kantelun johdosta ainoastaan tutkia, onko opetuksen järjestäjä toiminut voimassa olevien lakien mukaisesti.
- Perusopetuslaissa ei saa heikentää koulujen järjestyssääntöjen sitovuutta.

³² Rehtoreista enemmistö arvioi kiusattuja olevan korkeintaan pari prosenttia, kun Kouluterveyskyselyn mukaan heitä on keskimäärin noin kahdeksan prosenttia. Ks. esim. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm07.pdf>.

³³ Kankkunen ym. Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemus syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisut 36/2010.

³⁴ Taavetti: "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä – kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus". Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Seta 2015.

LOS 23 art.

”Sopimusvaltiot tunnustavat, että henkisesti ja ruumiillisesti vammaisen lapsen tulisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan.”

MITEN JOKAINEN LAPSI TULEE TUETUKSI – MYÖTÄ- JA VASTAMÄESSÄ?

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomen valtion tulisi taata vammaisten lasten yhdenvertainen oikeus osallistua yleisopetukseen; varmistaa vammaisille lapsille riittävä määrä henkilökohtaisia avustajia sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluja; parantaa opettajien valmiuksia opettaa vammaisia lapsia ja lapsia, joilla on erityistarpeita; tukea vammaisten lasten perheitä antamalla heille opetuksen ohjausta.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2011 antamissaan päätelmissä kiinnittänyt huomiota myös huostaan otettuihin lapsiin ja komitea kehottaa varmistamaan, että laitoksiin sijoitetut lapset pääsevät yleisopetukseen.

YK:n vammaisia koskevan yleissopimuksen mukaisesti sopimuspuolet toteuttavat kaikki tarvittavat toimet varmistaakseen, että vammaiset lapset voivat nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi. (7 art.) Sopimuspuolten tulee muun muassa varmistaa, ettei vammaisia henkilöitä suljeta yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella ja että vammaiset henkilöt pääsevät osallistumaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toiseen asteen koulutukseen niissä yhteisöissä, joissa elävät. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tuki, jota tarvitaan toteuttamaan heidän tehokasta

koulutustaan. (24 art.)

Tehostettua tukea saa entistä useampi peruskoulun oppilas. Vuoden 2014 syksyllä tehostettua tukea sai 40 500 peruskoulun oppilasta eli 7,5 % peruskoulun oppilaista. Vuoden 2011 lakimuutoksen jälkeen tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus on jatkuvasti kasvanut. Erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuus on laskenut lainmuutoksen jälkeen, vaikkakin vuoden 2014 taso on sama kuin edellisenä vuonna eli 7,3 %. (Tilastokeskus, Erityisopetus 2014). Erityistä tukea saaneista oppilaista 40 % sai opetuksen kokonaan erityisryhmässä, 19 % kokonaan yleisopetuksen ryhmässä ja 41 % sai osan opetuksestaan yleisopetuksen ryhmässä ja osan erityisryhmässä. Kolmiportaisen tuen mallin tavoitteena on yhtenäisin kriteerein tunnistaa lapsen tuen tarpeet. Tässä ei ole tilastojen valossa täysin onnistuttu, koska eri puolilla maata erityistä tai tehostettua tukea saavien määrä vaihteli Kymenlaakson 19 %:sta Lapin ja Kainuun noin 11 %:iin kaikista oppilaista (Tilastokeskus, Erityisopetus 2014). Erityistä tukea saaneista poikia oli 69 % ja tyttöjä 31 % ja tehostettua tukea saaneista poikia 65 % ja tyttöjä 35 %.

Kolmiportaisen tuen malli otettiin käyttöön vuonna 2011. Mallin mukaan tuen määrä ja tiheys kasvavat tarpeen suurentuessa. Yleinen tuki on tarkoitettu kaikille oppilaille, tehostettu tuki osittaista oppimisen tukea tarvitseville oppilaille ja erityinen tuki jatkuvaa oppimisen tukea tarvitseville oppilaille. Lisäksi käytetään termiä vaativa erityinen tuki kuvaamaan vaikeimmin vammaisten tai sairaiden opetusta.

Lapsen koulunkäynnin tuen tarpeet ovat yksilöllisiä. Jokaisen lapsen kohdalla on kyse saada perusopetuksen tavoitteet täytetyiksi. Vammaisuus, viittomakielisyys, sijaishuolto tai tarve sairaalassa annettavalle opetukselle eivät saa olla esteenä lapsen laadukkaalle koulunkäynnille.

Suomen koulutusjärjestelmä pitää vammaisten koulutuksen lähtökohtana inkluusiota eli vammaisten henkilöiden sijoittamista yleiseen koulujärjestelmään kaikilla koulutuksen tasoilla. Näin tavoitteena on, että vammaiset lapset opiskelisivat lähikoulussa tutun kaveripiirin kanssa.

Yhä useampi erityistä tukea saava lapsi opiskelee lähikoulussaan. Tästä huolimatta edelleen on tilanteita, että lapsi tai nuori käy erityiskoulua, vaikka koulunkäynti voitaisiin mahdollistaa lähikoulussakin. Kaikki koulurakennukset eivät ole esimerkiksi liikuntarajoitteiselle lapselle esteettömiä, vaan nämä lapset joutuvat kulkemaan pitkiäkin koulumatkoja esteettömiin kouluihin. Vammaiset lapset ovat haavoittuvassa asemassa, kun tarkastellaan koko koulutuspolkua. Työelämään tutustumisen toteutus ja opinto-ohjauksen laatu ovat merkityksellisiä vammaisen lapsen koulutuksen onnistumisen kannalta.

Vammaisten koululaisten arjessa tulisi olla mahdollisimman pysyvät huolehtivat aikuiset. Kilpailutusmenettelyn kautta hankitut palvelujentuottajat tuovat lapselle usein uuden avustajan. Lapsen ja avustajan mahdollisimman pysyvää suhdetta tulisi tukea. On tärkeää kuulla, millaisia toiveita tai kokemuksia lapsella on avustajan suhteen.

Viittomakielilaki (359/2015), joka tuli voimaan 1.5.2015, vahvistaa viittomakielisten oikeuksien huomioimista ja kehittämistä. Viittomakieltä opetetaan äidinkielenä ainoastaan kolmessa yläkoulussa. Näiden yläkoululaisten kieli- ja kulttuuritietoisuutta on kartoitettu Koulutuksen arviointikeskuksen tutkimuksessa. Vähintään hyvän osaamisen tasolle ylsi hieman yli neljännes oppilaista, ja heikkoon osaamiseen jäi noin neljännes oppilaista. Viittomakielen sisältöalueista osattiin parhaiten kielitietouden tehtävät (ratkaisuosuus 73 %). Kulttuuritietoisuudessa osaaminen oli heikointa (ratkaisuosuus 39 %). Viestinnän sisältöalue koettiin vaikeaksi (ratkaisuosuus 53 %), kun taas kirjallisuudessa oppilaat pärjäsivät hieman paremmin (ratkaisuosuus 60 %).³⁵

Viittomakielisten lasten oikeus täysipainoiseen perusopetukseen jää usein toteutumatta, jos lapselle ei esimerkiksi ole järjestetty omaa tulkkia opetustilanteeseen. Ei riitä, että opettaja viittoo puhumansa, myös luokkatovereiden puheet tulisi viittoa kuurlle lapselle.

Peruskoulun loppuun suorittaminen ja koulumestys ovat keskeisiä tulevan elämän onnistumiseen ja hyvään aikuisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tämän suhteen huomiota on tarpeen kiinnittää kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulunkäynnin tukeen. Yhtäältä on tarpeen tunnistaa, etteivät kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ole oppilaina yhtenäinen ryhmä. Monet sijaishuollossa olevat lapset menestyvät koulussa hyvin, mutta useilla lapsilla on ollut vaikeuksia koulunkäynnissä.

Sijaishuollossa olevat lapset käyvät yleisimmin kunnan peruskoulua. Osassa lastensuojelulaitoksia on oma koulu, ja joissain tilanteissa lapselle järjestetään sijaishuoltopaikan toimesta kotiopetusta. Koulumestystykeen vaikuttavat yksilölliset ominaisuudet sekä sijaishuoltoa edeltäneet ja sen aikana tapahtuneet asiat. Tutkimustulosten mukaan kaikki lapset eivät sijaishuollon aikana saavuta ikäryhmänsä tasoa koulusuorituksissa, vaan ero ikätovereihin voi jopa kasvaa.³⁶

Kunkin sijoitetun lapsen yksilöllinen tilanne, terveydentila, vahvuudet ja tuen tarpeiden kartoitus koulun alkaessa tai vaihtuessa tarvittavien tukitoimien järjestämiseksi ja koulunkäynnin pulmien ennaltaehkäisemiseksi on välttämätöntä. Sijoitettujen lasten perusopetuksen järjestäminen oli vuonna 2015 aluehallintovirastojen peruspalvelujen arvioinnin kohteena.

Pesäpuu ry:n kehittämässä SISUKAS-tukimallissa keskiöön nostetaan sijoitetun lapsen voimavarat, oppimisympäristön tuki ja aikuisten monitoimijainen kannatteleva verkosto. Yhteistyöhön osallistuvat perhe, koulu ja sosiaalityö. Vielä julkaisemattoman vaikuttavuustutkimuksen mukaan monilla lapsilla näkyy kehittymistä oppimistuloksissa ja kognitiivisissa kyvyissä. Myös yhteistyö aikuisten kesken parani tukimallia käytettäessä.

Keskussairaaloiden yhteydessä toimivat sairaalakoulut antavat esi- ja perusopetusta. Oppilaina on sairaalan yksiköiden potilaita sekä erikoissairaanhoidon avohuollossa olevia potilaita. Opetusta toteutetaan yhteistyössä hoitotahon, huoltajien ja potilaan oman koulun kanssa. Opetusta annetaan ryhmässä, yksityisopetuksena tai vieriovetuksena potilashuoneessa. Pidemmällä jaksolla oleville oppilaille laaditaan oppimissuunnitelma tai jatketaan omassa koulussa laadittua oppimissuunnitelmaa tai

henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS).

Monien pitkäaikaissairauksien sairaala-
hoitoajat ovat lyhentyneet. Opetus vuorottelee
sairaalakoulun, kotona tapahtuvan opetuksen ja
omassa koulussa tapahtuvan opetuksen kesken.
Kunnat tarjoavat eri laajuudessa opetusta kotona
opetuksessa oleville oppilaille. Etäopetuksen avulla
on voitu mahdollistaa oppilaan osallistuminen oman
luokan tunneilla tapahtuvaan opetukseen. Etäope-
tuksen tulisi olla vuorovaikutuksellista oppimista, ei
vain passiivista opetuksen seurantaa.

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Sairaala- ja kotiopetuksessa olevien lasten koulu-
tuksellisten oikeuksien toteutumiseen on kiinnitet-
tävä erityistä huomiota. Sairaalakoulua tarvitsevat
lapset voivat olla erityisen haavoittuvassa asemas-
sa. Lapsiasiavaltuutettu kiinnitti 23.10.2014 ope-
tus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen Kuntaliiton
huomiota sairaalassa olevan lapsen mahdollisuu-
teen suorittaa peruskoulu loppuun, vaikka oppi-
velvollisuusikä on jo ylitetty. Lapsiasiavaltuutetun
tietoon oli tullut tilanteita, joissa lapsen kotikunta
ei kustantanut oppivelvollisuusiän ylittäneen ala-
ikäisen koulunkäyntiä. Opetus- ja kulttuurimini-
steriö asetti vuonna 2015 työryhmän selvittämään
vaativan erityisen tuen kehittämistä. Työryhmän
työ kattaa muun muassa sairaalaopetuksen sekä
kotiopetuksen ja opetuksen ulkopuolelle jätettyjä
ja jääneitä lapsia.
- Avustaja- ja tulkkipalveluita tarvitsevaa lasta on
kuultava palveluiden suunnittelussa, niiden jär-
jestämisessä ja palvelun laatua arvioitaessa.
- Sijaishuollossa olevien lasten koulunkäynnin tuen
on oltava systemaattista ja pitkäjänteistä. Opetta-
jien valmiuksia tukea sijaishuollossa olevan lapsen
koulunkäyntiä on lisättävä.

³⁵ Huhtanen [ym.]: Viittomakielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 3:2016.

³⁶ Löhönen: Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulusuoriutuminen. Pesäpuu ry. Tutkimuksia 1/2014.

LOS 30 art.

”Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään.”

LOS 22 art.

”Sopimusvaltiot ryhtyvät tarpeellisiin toimiin taatakseen, että jokainen lapsi joka yksin tai yhdessä vanhempiensa tai kenen tahansa muun henkilön kanssa anoo pakolaisen asemaa tai jota pidetään pakolaisena soveltuvien kansainvälisen tai kansallisen oikeuden ja menettelytapojen mukaan, saa asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua voidakseen nauttia tässä yleissopimuksessa ja muissa sellaisissa kansainvälisissä ihmisoikeuksia ja humanitaarista oikeutta koskevissa asiakirjoissa tunnustettuja oikeuksia, joiden osapuolia kyseiset valtiot ovat.”

KOULU JA MONIKULTTUURISTUVA SUOMI

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi tehostaa pyrkimyksiään torjua kaikkia syrjinnän muotoja, mukaan lukien vammaisiin lapsiin, maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin kohdistuva syrjintä.

Vuoden 2012 PISA-tutkimuksen mukaan ensimmäisen polven maahanmuuttajat olivat lukutaidossa 114 pistettä ja matematiikassa 97 pistettä jäljessä kantaväestöön kuuluvia nuoria. Kouluvuotena ilmaisten ero vastaa 2,5-3 vuoden opintoja. Yli puolet ensimmäisen polven maahanmuuttajista kuului taidoissaan riskiryhmään, jolla voidaan ennakoida olevan huomattavia ongelmia jatko-opintojen ja työelämän edellyttämässä perustaidoissa. Pohjoismaisessa vertailussa ero maahanmuuttajataustaisten ja muiden nuorten osaamisessa oli Suomessa kaikkein suurin. (Koulutuksen tutkimuslaitoksen lausunto lapsiasiavaltuutetulle 3.12.2015) Kuitenkin tulee muistaa, että maahanmuuttajat eivät muodosta homogeenista ryhmää. Kouluterveyskyselyn vuonna 2015 mukaan

ensimmäisen polven maahanmuuttajanuorilla oli selvästi kantaväestöä enemmän kokemuksia jatkuvasta koulukiusaamisesta ja ystävättä jättämisestä. Myös koulu-uupumus on heillä tavallisempaa.

Vuoden 2015 aikana Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita, joukossa runsaasti lapsia. Alaikäisiä saapui ilman huoltajaa yhteensä 3024. Kunnat ovat velvollisia järjestämään perusopetusta kaikille alueellaan asuville oppivelvollisuusikäisille lapsille. Käytännössä vastaanottokeskukset neuvottelevat kunnan kanssa turvapaikanhakijalasten koulunkäynnin järjestämisestä.

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten opetus on ollut hiljattain useamman arvioinnin ja tarkastelun kohteena. Sekä Karvi³⁸ ja Valtiontalouden tarkastusvirasto³⁹ ovat selvittäneet maahanmuuttajataustaisten lasten opetusta ja oppimistuloksia. Oikeuskansleri otti omana aloitteenaan selvittääkseen, kuinka maahanmuuttajalasten ja -nuorten oikeus perusopetukseen toteutuu.⁴⁰ Selvityksen taustalla oli arvio, jonka mukaan peruskoulunsa keskeyttäneitä ulkomaalaistaustaisia nuoria on Suomessa tuhansia.

Maahanmuuttajille ja vieraskielisille lapsille järjestetään perusopetukseen valmistavaa opetusta, joka vastaa yhden vuoden oppimäärää. Valmistavassa opetuksessa pääpaino on opetuskielen opiskelussa. Sen lisäksi kartutetaan eri oppiaineiden tietoja ja taitoja. Valmistavan opetuksen järjestäminen ei ole kunnille pakollista. Oikeuskanslerin mukaan riski valmistavan opetuksen eriarvoiseen toteutumiseen erityisesti muuttuneessa maahanmuuttotilanteessa on olemassa. Tämän takia oikeuskansleri katsoi, että opetus- ja kulttuuriministeriön olisi aiheellista selvittää, tulisiko velvollisuus järjestää valmistavaa opetusta sisällyttää perusopetuslakiin ottaen huomioon kansainvälisistä sopimuksista johtuvat velvoitteet taata jokaiselle lapselle oikeus peruskoulutukseen.

Valtiontalouden tarkastusvirasto on ottanut kantaa maahanmuuttajien koulutukseen ja koulutuksen tukipalveluihin. Tarkastusviraston mukaan näistä palveluista huolehtiminen on valtiontaloudellisesta näkökulmasta järkevää politiikkaa, sillä toimiva, maahanmuuttajataustaisten oppilaiden erityistarpeet huomioon ottava koulutusjärjestelmä on tehokas tapa integroida nuoret maahanmuuttajat yhteiskuntaan. Tarkastusvirasto totesi, että perusopetus ei tarjoa kaikille maahanmuuttajaoppilaille tasaveroisia mahdollisuuksia oppimiseen. Erot osaamisessa kantaväestön ja maahanmuuttajaoppilaiden välillä ovat jopa suurimpia Euroopassa. Huolestuttavaa on, että opettajat eivät riittävällä tavalla tunnista maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tuen tarpeita.⁴¹

Maahanmuuttajaoppilaiden kohdalla vaaditaan erityisen huomion kiinnittämistä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön, muun muassa perheiden tarpeisiin, kieli- ja kulttuuritaustaan ja lähtömaan koulutusjärjestelmään. Lasten vanhemmat tarvitsevat alkuvaiheessa tietoa suomalaisesta koulujärjestelmästä.

Oikeuskansleri kiinnitti selvityksessään huomiota siihen, että oppilashuollon palvelut perustuvat kielelliseen kommunikointiin. Puutteellisen suomen kielen taidon omaavalla oppilaalla ei näin välttämättä ole tasa-arvoisia mahdollisuuksia saada oppilashuollon palveluita.

Perusopetuksen jälkeinen nivelvaihe toisen asteen opintoihin on maahanmuuttajataustaisille nuorille haastava, koska kaikkien suomen tai ruotsin kielen taito ei riitä jatko-opiskeluun. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus on yksi väylä, jolla näiden nuorten tarpeisiin vastataan. Koulutusta ei kuitenkaan ole riittävästi tarjolla.

Turvapaikanhakijalasten nopeasti kasvanut määrä on vaatinut koulutuksen järjestäjiltä ripeää reagointikykyä opetuksen järjestämisessä. Kunnan velvollisuus on järjestää opetusta kaikille kunnassa oleskeleville oppivelvollisuusikäisille lapsille. Maahanmuuttoviraston määrärahoilla on järjestetty opetusta oppivelvollisuusikäisten ylittäneille. Oleskeluluvan saaneiden lasten ja nuorten mahdollisuus jatkaa tutuksi tullessa kouluympäristössä on erityisen tärkeää.

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Valmistavasta opetuksesta tulisi säätää perusopetuslaissa. Näin taataan kaikkien lasten yhdenvertainen oikeus tasokkaaseen valmistavaan opetukseen kaikissa kunnissa. Samalla on pidettävä kiinni opettajien kelpoisuusehdoista.
- Oppilashuollon palvelujen riittävyys tulee turvata ja lisäksi varmistaa, ettei puutteellinen kielitaito ole palvelun toteutumisen este. Maahanmuuttajataustaiset oppilaat kokevat pääsevänsä oppilashuollon palveluihin kantaväestöön kuuluvia oppilaita heikommin.
- Suomen kunnat ovat kohtuullisen hyvin selvinneet oppivelvollisten turvapaikanhakijalasten koulunkäynnin järjestämisestä huolimatta lasten määrän nopeasta kasvamisesta vuoden 2015 syksyllä. Puutteita koulunkäynnissä ja osaamisessa on oppivelvollisuusikäisten ylittäneillä nuorilla. On varmistettava, että oppivelvollisuusikäisten ylittäneet nuoret voivat olla sujuvasti opetuksen piirissä.

³⁸ Pirinen (toim.): Maahanmuuttajataustaiset oppijat suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2015.

³⁹ Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 12/2015.

⁴⁰ Oikeuskanslerin päätös (OKV/2/50/2015) 14.12.2015.

⁴¹ Maahanmuuttajaoppilaat ja peruskoulutuksen tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusvirasto. Tuloksellisuustarkastuskertomus 12/2015.

LOS 30 art.

"Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään."

KANSALLISET KULTTUURIVÄHEMMISTÖT KOULUSSA

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että Suomi tehostaa pyrkimyksiään torjua kaikkia syrjinnän muotoja, mukaan lukien vammaisiin lapsiin, maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluihin lapsiin kohdistuva syrjintä. Komitea suosittelee, että Suomen valtio a) seuraa ja arvioi romani- ja saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa; b) varmistaa, että romani- ja saamelaislapsilla, myös saamelaisalueen ulkopuolella asuvilla saamelaislapsilla, on oikeus kulttuuritekiijät huomioiviin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin omalla kielellään; c) tiivistää yhteistyötään Ruotsin ja Norjan hallitusten kanssa muun muassa asioissa, jotka koskevat koulujen opetussuunnitelmia, opettajien koulutusta, opettajien oppimateriaalin sekä mediasisällön tuottamista saamelaislapsia varten; d) ottaa huomioon komitean yleiskommentin nro 11 alkuperäiskansojen lapsista ja heidän yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan; ja e) ratifioi ILO:n yleissopimuksen no. 169 itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoista. Komitea on huolestunut niistä ongelmista, joita haavoittuvassa tilanteessa olevat lapsiryhmät, kuten romanilapset kohtaavat koulutusjärjestelmässä. Komitea suosittelee, että Suomi lisää opettajien tietoutta eri kulttuureista ja lasten kokemista ongelmista sekä palkkaa kouluihin nykyistä enemmän romanitaustaisia ammattilaisia. Komitea myös kehottaa Suomea tehostamaan toimia, joilla torjutaan romanien etnistä syrjintää ja sosiaalista syrjäytymistä sekä varmistamaan kaikille romanilapsille riittävä elintaso.

Saamelaisten kotiseutualueella Utsjoen, Inarin, Enontekiön ja Sodankylän kunnissa järjestetään perusopetusta saamenkielillä. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ei ole lainkaan saamenkielistä opetusta ja saamen kielen opetustakin erittäin vähän. Kotiseutualueen ulkopuolella toimivilla koulutuksen järjestäjillä ei ole velvoitetta saamen opetuksen järjestämiseen, vaan opetusta annetaan perusopetusta täydentävänä kielen opetuksena. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuu noin 70 % perusopetus- ja alle kouluikäisistä saamelaislapsista. Yli 50 % kouluikäisistä saamelaislapsista ei saa lainkaan

oman kielen opetusta koulussa ja lapset, jotka nyt ovat saamenkielisen varhaiskasvatuksen piirissä, siirtyvät suomenkieliseen esi- ja perusopetukseen. Saamelaisväestöä asuu noin 230 sellaisessa kunnassa, joissa saamen kielen opetuksen saaminen ei ole mahdollista.

Peruskouluikäisiä romanioppilaita arvioidaan olevan vajaa tuhat (lukuvuonna 2010–2011 yhteensä 862 oppilasta). Perusopetuksen päättötodistuksen saaneiden romanien määrä on noussut 25 prosentista yli 80 prosenttiin 60 vuoden aikana.

Romanit saavat silti muuta väestöä harvemmin päättötodistuksen. Nuorten miesten tilanne on naisia selkeästi heikompi. (Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2015:8)

Saamenkielisen perusopetuksen järjestämisessä saamelaiden kotiseutualueella on monenlaisia ongelmia. Pätevistä opettajista ja saamenkielisestä opimateriaalista on pulaa. Erityisesti aineenopettajista on pulaa, mikä vaikeuttaa saamenkielisen opetuksen järjestämistä perusopetuksen yläluokilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa selvittänyt etäyhteyksien käytönmahdollisuuksia saamen kielen opetuksen mahdollistamiseksi sellaisille kouluille ja alueille, joilla ei ole mahdollisuutta opetukseen. Asia ei ole edennyt niin, että saamelaisilla olisi oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin siten kuin se perustuslaissa alkuperäiskansalle on turvattu.

Romanien koulutustaso on Suomessa alhainen. Romanilasten koulunkäyntiaste on saatu nousuun, mutta lisäpanostusta tarvittaisiin, jotta romanit haakeutuisivat jatkokoulutukseen. Romanien oman kielen ja kulttuurin tukeminen koulussa on heikkoa. Romanioppilaiden koulunkäynnin tukemiseen on ohjattu valtionavustusta vuosina 2008–2011 poistamaan koulunkäyntiin liittyviä pulmia. Avustusta saaneissa kunnissa laadittiin romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen kehittämissuunnitelmat, joiden toimenpiteet vakiinnutettiin osaksi koulun arkea. Tärkeimmäksi asiaksi koettiin romanikodin ja koulun välinen yhteistyö.⁴³ Yhä edelleen lukuvuonna 2010–2011 koulujen rehtorit arvioivat, että poissaolojen suuri määrä aiheuttaa monen romanioppilaan koulunkäyntiin ongelmia. Koulun ja kodin välisen yhteistyön katsottiin toimivan pääasiassa hyvin niin koulun kuin vanhempienkin arvioissa.⁴⁴

Eri vähemmistöryhmien koulutuspolkua ja oppilaanohjauksen toteutumista on tarkasteltu tuoreessa selvityksessä, jonka mukaan yksi erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä ovat romanilapset. Selvityksen mukaan oppilaan- ja opinto-ohjauksen vaihtelevat ja paikoin riittämättömät resurssit voivat estää romanilapsen vahvuuksia tukevan ohjauksen. Lasten ja nuorten yhdenvertaisen koulutustason

toteutumisessa vaikuttavat niin monipuolisten opetus- ja arviointimenetelmien hyödyntäminen kuin asenneilmapiirikin. Romanioppilaat ovat kokeneet syrjintää muun muassa työelämään tutustumisjaksojen yhteydessä.⁴⁵

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Saamen kielen etäopetusta on lisättävä ja kehitettävä, jotta kaikilla saamelaislapsilla olisi mahdollisuus äidinkiellensä opetukseen.
- Valtion on kehitettävä erityisvaltionavustuksia, joilla voidaan turvata saamenkieliset palvelut kotiseutualueella. Huomiota on kiinnitettävä kolttasaamen erityisen uhanalaiseen asemaan.
- Varmistetaan tehostetulla ohjauksella ja seurannalla jokaiselle oppilaalle TET-harjoittelupaikat perusopetuksessa.
- Valtion on laadittava selvitys romaninuorten koulutuksesta syrjäytymisestä sekä tehtävä toimenpite-esitykset tätä koskien.

⁴³ Rajala (toim.): Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2011:14.

⁴⁴ Rajala (ym.): Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 26/2011.

⁴⁵ Jauhola & Vehviläinen: Syrjintä koulutuksessa. Oikeusministeriön julkaisu 21/2015.

LOS 24 art.

"Sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta." LOS 24 art.

SISÄILMAONGELMAT HEIKENTÄVÄT OPPIMISTA JA AIHEUTTAVAT TERVEYSHAITTOJA

Kouluterveyskyselyssä on selvitetty opiskelua haittaavia tekijöitä, kuten tilojen riittävyttä, melua, valaistusta, ilmanvaihtoa, lämpötilaa, epäpuhtautta, huonoja sosiaali-tiloja tai tapaturmavaaraa. Vuonna 2015 peruskoululaisista 54 % on kokenut useiden edellä mainittujen seikkojen heikentävän työskentelyolosuhteita. Eduskunnan tarkastusvaliokunta kiinnitti viime eduskuntakaudella huomiota rakennusten kosteus- ja homeongelmiin ja antoi asiasta mietinnön (TaVM 1/2013 vp). Tuolloin tehdyn selvityksen mukaan noin 100 000 peruskoululaista ja lukiolaista altistuu päivittäin kosteus- ja homevaurioille. Välitön korjaustarve oli 1200 koulussa. Eduskunnan oikeusasiamies on kertomuksessaan vuodelta 2014 nostanut koulun turvallisuuden yhdeksi kymmenestä keskeisestä suomalaisesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta (Eduskunnan oikeusasiamiehen toimintakertomus 2014). Yhtenä turvallisuusongelmana mainitaan juuri sisäilmaongelmat.

Sisäilmaongelmissa on kyse merkittävästä yhteiskunnallisesta ja kansanterveydellisestä ongelmasta. Rakennuksen tulee täyttää terveellisyyden, turvallisuuden ja käyttökelpoisuuden vaatimukset. Rakennusten sisäilmaongelmia on vähemmän niissä kunnissa, joissa kiinteistöjen hallinta ja ylläpito on suunnitelmallista. Sisäilmasto ja energiatehokkuus -selvityksen⁴⁶ mukaan vasta noin puolella kunnista on laadittuna jonkinlainen kattava linjapaperi, kuten kiinteistö- tai toimitilaohjelma.

Lapsen kannalta koulujen sisäilmaongelmat ovat uhka niin terveyden, koulutuksen kuin sosiaalisten suhteidenkin kannalta. Sisäilmaongelmat sairastuttavat lapsia ja voivat aiheuttaa pahimmillaan elinikäisen sairauden ja toimintakyvyn alenemisen. Lapsen oikeus koulunkäyntiin vaarantuu, mikäli hän

ei pysty osallistumaan koulussa annettavaan opetukseen. Tämä korostuu tilanteissa, joissa koulutuksen järjestäjä ei huolehdi opetuksen ja oppilashuollon palveluiden saamista toisessa tilassa tai kotoa käsin.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin sisältyy oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin seuranta kolmen vuoden välein (terveydenhuoltolaki 1326/2010). Kouluyhteisön ja opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus on tarkastettava yhteistyössä oppilaitoksen ja sen oppilaiden tai opiskelijoiden, koulu- tai opiskeluterveydenhuollon, terveystarkastajan, henkilöstön työterveyshuollon, työsuojeluhenkilöstön ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kesken. Tarkastuksessa todettujen puutteiden korjaamista on seurattava vuosittain. Vuonna 2013 peruskouluista 66 prosenttia oli tarkastettu lain edellyttämällä tavalla.⁴⁷

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätös/suositus:

- Valtion on varmistettava, että kunnat tekevät terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaiset oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden tarkastukset sekä oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin edistämisen ja seurannan säädetysti kolmen vuoden välein. Koska noin kolmannes kouluista oli vuonna 2013 tarkastamatta, valvontaa ja ohjausta on vahvistettava.
- Valtion talousarvioon on varattava riittävä määrä-raha valtionavustusten myöntämiseksi koulurakennusten suunnitelmallisen korjaamisen edistämiseen ja korjausvelan vähentämiseen.
- Oppilaiden mahdollisuutta osallistua opetukseen etäyhteyksien välityksellä on kehitettävä tilanteissa, joissa osallistuminen lähiopetukseen ei ole mahdollista.

⁴⁶ Sisäilmasto ja energiatehokkuus SE5. Kuntaliiton selvitys 2015.

⁴⁷ Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos, THL 2015.

YHTEISKUNTA MUUTTUU – KOULU SEN MUKANA? – POHDINTAA SUOMEN PERUSOPETUKSESTA

Suomen nousua yhdeksi maailman tasa-arvoisimmista, rikkaimmista ja hyvinvoivimmista valtioista selittää osaltaan maamme koululaitoksen kehitys. Pian itsenäistymisensä jälkeen Suomi yhtenä Euroopan viimeisimmistä valtioista sääti yleisen oppivelvollisuuden, joka tuli voimaan vuonna 1921. Jokaiselle lapselle haluttiin luoda mahdollisuus oppimiseen ja kouluttautumiseen. Suomen koululaitoksen kehittämisessä 1970-luvun peruskoulu-uudistus oli merkittävä ja onnistunut reformi. Silti yhtenäiskoulujärjestelmään siirtyminen jakoi voimakkaasti mielipiteitä.

Kuitenkin vasta vuonna 2001 suomalaisesta perusopetuksesta tuli maailman parasta. Kun OECD:n ensimmäiset kansalliset peruskoulujen oppimistuloksia mittaavat PISA-tulokset julkistettiin, yhtenäiskoulujärjestelmää vastaan kohdistettu kritiikki laimeni. Suomi huomasi, että kohtuullisen hyvä jokaiselle, on parasta kaikille. Lasten oppimistulokset olivat erinomaiset.

On syytä tunnistaa, että perusopetuksen kehittämisen ei ole ollut helppoa. Vaikeutta on edelleen yhdistää opettajien ammatillisen edunvalvonnan intressit, lapsen etu ja yhteiskunnan muutoksesta tulevat tarpeet.

Perusopetuksen kehittämistarpeiden on pohjaututtava tutkittuun tietoon, jonka oleellinen ja merkittävä sisältö tulee lapsen ja lasten kokemustiedosta. Me aikuiset emme voi enää sulkea silmiämme perusopetuksen selkeiltä ongelmilta, joista lapset viestivät voimallisesti muun muassa Kouluterveyskyselyissä.

On tosiasioiden tunnistamisen ja tunnustamisen aika. On kysyttävä, onko Suomessa enää kansallista koulutuspolitiikkaa. Tällä hetkellä kehitys on voimistamassa kuntien koulutuspolitiikkaa, jossa ensimmäiset koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tielle asettuvat karikot syntyvät linjattaessa lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Suomi on rakentumassa moneksi Suomeksi, jossa lapsen tulevaisuutta määrittää voimistuvasti kaksi asiaa: mihin perheeseen ja mihin kuntaan hän syntyy.

Samaan aikaan monissa kouluissa on meneillään todellinen pedagoginen ja didaktinen vallankumous. Rohkeat opettajat uudistavat opetuksen menetelmiä ja vaihtavat luokasta pulpettituolit jumppapalloihin. He tuovat koulukoirat lapsien iloksi ja tueksi. Nämä opettajat kohtaavat lapset yhä empaattisemmin, välittävämmiin ja osallisuutta edistäen. Nämä opettajat pystyvät ja osaavat vastata sekä tukea tarvitsevan että lahjakkaan lapsen, jokaisen lapsen, tarpeisiin. Luja ja luotettava on eri asia kuin kylmä ja lannistava.

Tässä ajassa on tärkeää tiedostaa, mitkä ovat vah-

vuutemme ja missä asioissa tarvitsemme kriittistä arviota totutuista toimintatavoista ja rakenteista. Emme voi välttää tosiasiaa, jossa rakenteet ohjaavat sisältöjä. Tosiasia on, että esimerkiksi koulupäivän rakenteella tai opettajien työaikajärjestelmällä on vaikutusta lapsen kokemukseen koulunkäynnistä.

Huomiota on kiinnitetty liian vähän perusopetuksen tunnistamiseen osana ympäröivää yhteiskuntaa. Hyvän sosiaalipolitiikan merkitystä oppilaiden ja opettajien edellytyksiin onnistua työssään ei ymmärretä riittävän syvällisesti. Joskus tosin koulu saatetaan nähdä ratkaisuksi yhteiskunnallisiin ongelmiin, joihin se todellisuudessa ei pysty suuresti vaikuttamaan. Esimerkiksi lapsen kokemaa vanhempien erosta johtuvaa pahaa oloa koulu pystyy enintään lieventämään tuomalla säännönmukaisen kouluarjen ja pärjävyyden tunteen lapselle.

Vaikeaksi tilanne muuttuu silloin, kun koulu onkin ongelmien tuottaja, ei niiden lieventäjä. Näin tapahtuu, kun lapsen koulun sisäilma ei takaa terveellistä kasvuympäristöä, koulukiusaaminen tuo turvattomuuden, pelon ja yksinäisyyden tai lapsi jää vaille tarvitsemaansa oppimisen tukea.

Lasten oppimistulosten lasku on tärkeä asettaa kontekstiin, jossa yhtäältä tarkastellaan koulumaailman ilmiöitä ja kehittämistarpeita, mutta tunnistetaan yhteiskunnassa muutoin tapahtuneet muutokset. Perheiden köyhyys, osan aikuisista heikko työmarkkina-asema, avioerojen huomattava yleisyys, terveyserojen syveneminen suhteessa sosioekonomiseen asemaan ovat lapsen kokeman hyvinvoinnin ja pärjävyyden taustalla. Tämä kaikki on läsnä luokassa – sekä lapsen että opettajan arjessa.

Suomella on tarve uudistaa perusopetusta, ja näin tarjota jokaiselle lapselle mahdollisuus kasvaa täyteen potentiaaliinsa. Tämä vaatii rohkeutta sekä uudenlaista sosiaalipolitiikan ja koulutuspolitiikan yhteyden ymmärtämistä. Uudistumista on mahdollista perustella inhimillisenä ja kansantalouden kannalta kestäväenä ratkaisuna. Seuraavassa tarkastellaan lapsen oikeuksien näkökulmasta perusopetuksen vahvuuksia, mahdollisuuksia, mutta yhtäältä heikkouksia ja uhkia. Näistä Suomi valitsee.

VAHVUUDET

Akateeminen opettajakoulutus antaa perustan

Suomessa opettajan ammattia arvostetaan. Vanhempien keskuudessa tehdyissä tutkimuksissa selkeästi yli 90 prosenttia kertoo arvostavansa opettajan työ-

tä.⁴⁸ Myös opettajat itse arvostavat työtään poikkeuksellisen korkealle verrattuna muiden maiden opettajiin.⁴⁹ Agraariyhteiskunnassa opettajien merkitys kyläyhteisön kansankynttilöinä ja usein vähäisesti koulutetun kansan parissa oli jopa yliverlainen. Vaikka tämä asetelma on mennyttä, opettajan akateeminen perusta luo auktoriteettia ja antaa opettajille henkilökohtaista arvostuksen tunnetta. Opettaja-koulutuksen yliopistotasaisuus on tärkeä strateginen valinta. Akateemisen tutkimuksen ja tämän pohjalta annetun opetuksen luomat pedagogiset ja didaktiset valmiudet takaavat lasten saaman opetuksen tasoa. Luottamus opettajan työtä kohtaan ja tämän pohjalta rakentuva ammatillinen vapaus syntyvät osaamisesta, joka näkyy lasten kouluhyvinvointina ja oppimisena. Jotta opettajan ammatti pysyisi vetovoimaisena ja uskottavana, vaatii tämä akateemisen opettajakoulutuksen kehittämistä ja koulutuksen pohjalta saadun pätevyyden arvostamista. Osassa kuntia käyttönotet useiden päivien sijaiskiellot kertovat opettaja-ammatin arvostuksen puutteesta. Sama ongelma liittyy kokonaisen lukuvuoden jatkuviin sijaisuuksiin, joissa toimii ei-kelpoisia opettajia.

Normit rakentavat yhdenvertaisuutta

Suomessa perusopetus on kansallisesti ohjattua. Koulutuksen järjestäjiä sitovat normitasoiset valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, joista päättää Opetushallitus. Perusopetuksesta on säädetty lailla, jonka pohjana toimii perustuslaki. Vahva normiohjaus on vaatinut valmistelua, jossa eri tahot ovat päässeet mukaan koulutuksen arviointi- ja kehittämistyöhön. Kansallinen normiohjaus on luonut selkeitä ja läpinäkyviä velvoitteita koulutuksen järjestäjille riippumatta lapsen asuinkunnasta tai koulusta. Suomessa 1990-luvulla käynnistyi osana peruskoulun saamaa kritiikkiä kehitys, jossa kansallista normitusta väljennettiin ja mahdollistettiin käytännössä kunnille vapaus päättää kouluverkon rakenteesta sekä oppilaiden ohjaamisesta eri kouluihin. Entisten koulupiirien sijaan perusopetuslaki edellyttää osoittamaan kunnan alueella asuvalle oppivelvolliselle ”lähikoulun tai muun soveltuvan paikan”. Lähikouluperiaatteen toteutuminen on näin ollen kiinni paikallisista ratkaisuista. Mitä vähäisempää kansallinen koulutuksen ohjaus on, sitä paikallisempaa ja näin ollen epäyhtenäisempää on lapsen koulutuksellisten oikeuksien toteutuminen. Jatkossa on pohdittava, onko valtion otettava suurempi vastuu perusopetuksen rahoituksesta ja perusopetuksen yhdenvertaisesta toteutumisesta jokaisessa kunnassa.

Mahdollisuus johtaa ja kehittää tiedolla

Suomessa on vahva koulutusjärjestelmää tutkiva ja analysoiva akateeminen tutkijayhteisö. Rakennetta muun muassa perusopetusta koskevaan tietoon ja sen analysointiin luovat Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Koulutuksen tutkimuslaitos, yli-

opistojen ja korkeakoulujen yhteydessä tehtävä tutkimus, keskushallinnon ja koulutuksen järjestäjien mahdollistama ja tekemä tutkimus sekä kansallisyhteiskunnan aktiivinen toiminta. Suomen tunnustettu asema kansainvälisissä tutkimusyhteisöissä perustuu vahvaan kansalliseen koulututkimukseen. Ratkaisevaksi kysymykseksi nouseekin, miten laajaa tutkimustoimintaa hyödynnetään valtion ja kuntien päätöksenteossa.

HEIKKOUEDET

Koulukiusaaminen, oppilaiden koulu-uupumus

Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat, että oppilaat kokevat koulukiusaamisen ja koulun aikuisten puuttumattomuuden kiusaamiseen yleisenä. Nämä kokemukset korostuvat maahanmuuttajataustaisilla lapsilla. Kouluihin kehitetyt kiusaamisen ehkäisyohjelmat, kuten KiVa Koulu, vaikuttavat myönteisesti, mikäli ne toimeenpannaan laadukkaasti ja kiusaamisen ehkäisytyöhön sitoudutaan koko koulu yhteisössä.

Lasten kokema tyytymättömyys kouluun on suurta. Vaikka akateemisten tietojen ja taitojen oppiminen on hyvällä tasolla, emotionaalisesti ja sosiaalisesti suomalaisessa koulu yhteisössä on ongelmia. Kiinnostavaa silti on, että esimerkiksi Kouluterveyskyselyn ja koulutuksen järjestäjien tekemien kuntakohtaisten hyvinvointikyselyjen tuloksia käsitellään vähän tai ei lainkaan yhdessä oppilaiden kanssa. Syytä on kiinnittää huomiota myös opettajien kokemaan työssä jaksamiseen ja työmotivaatioon.

Onko oppilasarviointi kunnossa?

Perusopetuslaki mahdollistaa koulutuksen järjestäjälle verrattain laajat vapaudet oppilasarviointiin. Esimerkiksi sanallista arviointia on mahdollista käyttää aina seitsemänteen vuosiluokkaan asti. Taide- ja taitoaineiden osalta on tutkimuksissa tuotu esille numeroarvioinnin kielteiset vaikutukset: esimerkiksi liikunnan osalta lapsen käsitykseen itsestään liikkujana. Laki ei estä oppilaan jättämistä vuosiluokalle. Luokalle jättäminen on mahdollista, jos sitä on oppilaan yleisen koulumenestyksen vuoksi pidettävä tarkoituksenmukaisena. PISA-tutkimusten mukaan noin joka kahdeksas 15-vuotias poika on Suomessa toiminnallisesti lukutaidoton eli oppilaalla ei ole edellytyksiä toisen asteen opintoihin tai työelämään. Tilastokeskuksen mukaan peruskoulun oppilaista vain noin 0,4 prosenttia jää vuosittain luokalle. Päästävätkö opettajat ja koululaitos heikosti pärjäävät oppilaat liian helposti perusopetuksen läpi? Kanne taanko näistä lapsista vastuuta? Luokalle jäämistä ei kannata haikailla siinä merkityksessä kuin se ymmärretään esimerkiksi keskikoulun ajalta. Sosiaalinen leimautuminen tuhoaa oppilaan itsetuntoa, eikä näin paranna oppimisen edellytyksiä ja persoonan

kehittymistä. Opiskeluajan olisi tämän sijaan oltava nykyistä joustavammin määräytyvä. Oppivelvollisuuden sitominen lapsen ikään ei tässä mielessä ole ehkä enää perusteltua.

Opettajien työaika merkittävänä tulppana koulun kehittämiseksi

Suomessa opettajilla on moniin Euroopan maihin verrattuna tarkasti kouluasteeseen ja opetettavaan aineeseen sidottu opetusaja. Kansainvälisistä vertailuista on havaittavissa, että oppilaiden tyytyväisyydellä kouluun on yhteyttä opettajan työaikamalliin. Oppilaat ovat tyytyväisimpiä niissä maissa, joissa työaikajärjestely perustuu niin sanottuun kokonaistyöaikaan.⁵⁰ Hollannissa opettajien työaika on määritelty kokonaistyöajan puitteissa, ja sekä oppimistulokset että oppilaiden kokemus tyytyväisyys kouluun ovat korkealla.

Oppilaiden tyytymättömyys kouluun on taas suurinta maissa, joissa opettajien työaika perustuu pidettyihin oppitunteihin. Tyytymättömyimpiä kouluun ollaan Suomessa, Italiassa ja Belgiassa, joissa opettajien työaika perustuu pidettyihin oppitunteihin. Suomessa lasten tyytyväisyys kouluun on vähäisintä. Koulujen johtamisen, joustavaan koulupäivään siirtymisen, työaikojen läpinäkyvyyden ja opettajien palkkakehityksen takia Suomessa on tärkeää uudistaa opettajien työ-

ajan määräytyminen perusopetuksessa. Suomessa tulisi siirtyä opettajien kokonaistyöaikaan.

UHAT

Yhteiskunnallinen eriarvoistuminen

Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2014 vuosikirjassa⁵¹ tuotiin esille muutostekijöitä, jotka eriarvoistavat suomalaista lapsuutta. Lapsen koulupärrjäävyyttä ja kouluvalintoja määrittää voimakkaasti vanhempien koulutustausta. Hyvinvointi- ja oppimiserot lasten välillä ovat kasvussa. Viimeaikaiset toimet, joilla lapsen pääsyä muun muassa varhaiskasvatukseen on rajattu lapsen perhetaustan suhteen, syventävät entisestään käynnissä olevaa eriarvoistumiskehitystä. Vaarana on, että palvelut keskittyvät yhä enemmän niille perheille, joilla on voimavaroja ja osaamista saada yhteiskunnan tarjoamia palveluita. Lasten yhdenvertaisuudelle tämä kehitys asettaa merkittävän uhan. Opettajien vaihtuvuus on suurinta kaupunkikouluissa, jotka sijaitsevat sosioekonomisesti vaativilla alueilla. Tämä luo noidankehän, jossa eniten pysyvyyttä ja laadukasta opetusta tarvitsevat lapset saavat sitä vähiten.

Alueellinen eriytyminen käynnissä

Suomessa koulujen väliset erot ovat olleet pienet. Vanhemmilla ei ollut pitkään edes mahdollisuutta vaikuttaa lapsen kouluvalintaan, vaan koulupiirijako säätelä lapselle osoitettavan lähikoulun. Tällä hetkellä koulujen väliset erot kasvavat kahdessa suunnassa; sekä kuntien välillä että kuntien sisällä. Kuntien väliset erot ovat kasvussa liittyen perusopetuksen resursointiin. Kuntien sisällä koulujen väliset erot kasvavat liittyen koulujen profiloitumiseen, vapaa-seen kouluvalintaan ja kaupunginosien eriytymiseen liittyen. Viimeksi todettuun ilmiöön ja sitä kautta perusopetuksen arkeen vaikuttavat merkittävästi asuntopoliittika ja kuntien kaavoitus, joilla vaikutetaan eri väestöryhmien ”sekoittumiseen”. Osa kunnista on ottanut alueen piirteet, kuten toimeentulotuen saajien määrä, työttömyysaste ja vuokra-asuntojen määrä, huomioon kohdentamalla positiivisen diskriminaation rahoitusta kouluille ja näin pyrkinyt vastaamaan oppilaspuhjan välisiin eroihin. Tätä voidaan pitää sinänsä hyvänä reagoitina, mutta taustalla oleviin rakenteellisiin ongelmiin vaikuttamattomana keinona. Kuntien väliset erot perusopetuksen tasossa liittyvät muun muassa opettajien työedellytyksiin ja tuntikehykseen. On pohdittava mahdollisuutta, että kaikissa Suomen peruskouluissa annettavan opetuksen määrä olisi sama – joustavaan koulupäivärakenteeseen siirryttäessä tämä olisi tehtävissä. Alueellinen eriytyminen on johtanut käynnissä olevaan kouluvalintapeliin, jossa vanhemmat kiinnittävät lisäantäntyässä määrin huomiota lapsensa kouluvalintaan.

Lasten kokemustieto ohitetaan

Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskettavista asioista ja aikuisilla on velvollisuus ottaa lapsen ajatuksen huomioon muun muassa koulun arjessa. Kouluterveyskysely tuottaa tärkeää tietoa oppilaiden arviosta oppilashuollon palveluista, koulukiusaamisesta, opettajien antamasta kannustuksesta ja oppimisen tuesta, koulun kuormittavuudesta sekä lapsen vertaissuhteista. Lasten kokemustiedon hyödyntäminen ei ole silti kehittynyt systemaattiseksi toimintakulttuuriksi. Sama koskee erityisryhmiin kuuluvien lasten kokemustietoa. Lasten kanssa tulisi keskustella aktiivisesti heitä itseään koskettavista asioista. Lasten osallisuus voimaannuttaa lapsia näkemään itsensä aktiivisina toimijoina, ei vain toiminnan kohteina. Toisaalta osallisuus sitouttaa lapsia yhteisiin toimintatapoihin ja toimintakulttuuriin. Tällöin korostuu lasten vertaisviestintä ja vertaisoppiminen. Osana kouluyhteisön kehittämistä oppilaat on nähtävä palautteen antajina opettajille. Oppilailla tulisi olla mahdollisuus arvioida koulussa saamaansa opetusta ja kasvatusta säännöllisesti.

MAHDOLLISUUDET

Oppiva koulu – pedagoginen ja didaktinen vapaus

Suomalaisissa peruskouluissa on rohkeita opettajia, jotka uudistavat ennakoluulottomasti pedagogiikkaa ja didaktiikkaa. Opettajien pedagoginen ja didaktinen vapaus on kulmakivi suomalaisen peruskoulun kehittymiselle vuoden jokaisena päivänä. Osasta luokkia on poistettu jo tuolit – tilalla ovat jumppapallot! Osa kouluista on luopumassa oppilaiden numeroarviointista lain mahdollistamissa rajoissa eli alakoulun ajalta – oppiminen keskiöön, itsearviointiakin oppimaan! Suuri osa kuudesluokkalaisista saa oppia yhteiskunnasta ja sen taloudesta Taloudellisen tiedotustoimiston kehittämässä Yrityskylässä – ulos luokasta yhteiskuntaan! Jotta koulu olisi oppiva yhteisö, opettajien pedagogiseen ja didaktiseen vapauteen on annettava edellytykset ja tuki. Edellytyksiä rakentavat muun muassa laadukas perus- ja täydennyskoulutus sekä toimiva työaikajärjestelmä. Toisaalta pedagoginen ja didaktinen vapaus perustuvat vahvaan luottamukseen, jossa opettajan työtä arvostetaan niin lasten, huoltajien kuin työnantajankin puolelta. Suomen perusopetusta ei uudista yksikään säädös, mikäli opettajilla ei ole motivaatiota ja paloa pedagogiseen ja didaktiseen kehittämiseen. Peruskoulujen johtamisen on tuettava opettajia innostumaan, onnistumaan ja oppimaan.

Yrityskylä on peruskoulun kuudensille ja yhdeksänsille luokille suunnattu yhteiskunnan, talouden, työelämän ja yrittäjyyden oppimiskokonaisuus, jonka tarina alkaa vuodesta 2009. Maailmalla palkittu Yrityskylä on kehitetty Suomessa. Toiminnan takana on Taloudellinen tiedotustoimisto TAT. Yrityskylä tarjoaa kunnille ja kouluille laadukkaan ja oppimisen iloa tuluvan oppimiskokonaisuuden. Yrityskylä pohjautuu opetussuunnitelmaan.

Varhaiskasvatuksen vahvistuminen

Suomessa varhaiskasvatus ja erityisesti laadukas päivähoito ovat kehittyneet muun muassa varhaiskasvatuslain säätämisen ansiosta. Oleellista on, että kansallinen ohjaus ja kehittämistyö ovat vahvistuneet hallinnonalan siirryttyä opetus- ja kulttuuriministeriöön sekä kunnissa yhä enemmän opetustoimeen. Näin varhaiskasvatus on osa pedagogista ketjua ja ajattelua. Usean kunnan päätökset olla rajaamatta lapsen oikeutta varhaiskasvatukseen ja suurentamatta päivähoiton ryhmäkokoja ovat merkittäviä tahdonilmauksia varhaiskasvatuksen tulevaisuuden puolesta. Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja pe-

rusopetuksen saumattoman kasvatus- ja oppimisketjun rakentaminen luo edellytykset jokaisen lapsen vahvuuksien ja tuen tarpeiden tunnistamiselle. Näin on muun muassa oppimisvaikeuksien tunnistamisen ja niihin annettavan tuen osalta. Vuonna 2017 voimaan tulevat valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden pohjalta valmisteltavat paikalliset suunnitelmat ovat suuri mahdollisuus varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Paikalliset suunnitelmat voidaan tehdä alueellisina suunnitelmina useamman kunnan yhteistyönä esimerkiksi maakuntatasolla.

Joustavaan koulupäivään – välttämätön uudistus

Suomessa oppilaiden koulutyytyväisyys on matalalla. Oppimistulokset ovat laskussa. Koulupäivät ovat Suomessa kansainvälisesti arvioiden lyhyitä, mutta kouluikäisten lasten vanhempien työllisyysaste on korkea. Syytä on kiinnittää huomio perherakenteen muutokseen eli yhden vanhemman perheiden määrään – joka viides perhe on yhden vanhemman perhe, mikä tuo erityisiä vaatimuksia perheen arkeen. Lasten huonovointisuus koulussa ja yksinäisyys arjessa ovat yhteiskunnallisia ongelmia. Suomen on muutettava koulupäivän rakenne professori Lea Pulkkisen esityksen mukaisesti.⁵² Näin toteutetaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, joka korostaa yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista lapsille kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintoihin. Osana tätä uudistusta opettajien työaika on muutettava kokonaistyöajaksi.

⁴⁸ Vanhempien Barometri 2011. Suomen Vanhempainliitto.

⁴⁹ Taajamo (ym.): Opetuksen ja oppimisen kansainvälinen tutkimus TALIS. Tarkastelun kohteena alakoulun ja toisen asteen oppilaitosten opettajat ja rehtorit. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 4/2013.

⁵⁰ Ks. Hautamäki, Kokonaistyöaika opettajan ammatillisen kasvun ja koulun kehittämisen keinona: Yleissivistävän koulutuksen opettajien työaikajärjestelmät Euroopassa. Sitran selvityksiä 85/2015lisätään. <https://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksia-sarja/Selvityksia85.pdf> ja Unicef 2007: An overview of child well-being in rich countries. Unicef: Innocenti Research Centre, Report Card 7.

⁵¹ Ks. <http://vuosikirja.lapsiasia.fi/wp-content/themes/lav-vuosikirja/files/lapsiasiavaltuutettu-vuosikirja-2015.pdf>.

⁵² Innostava koulupäivä. Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:6.

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §):

aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa lasta koskevissa asioissa ja edistää lapsen edun toteutumista yhteiskunnassa

edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista

Edistää
ja
kehittää

ALOITTEET

Vuonna 2015 lapsiasiavaltuutettu teki neljä aloitetta kirjelmien ja kyselyiden muodossa. Aloitteissa eri toimijoita pyydettiin selvittämään lapsiasiavaltuutetun toimiston tietoon tulleita epäkohtia lasten oikeuksien toteutumisessa ja hyvinvoinnissa.

30.3.2015 Lapsiasiavaltuutetun kirje sosiaali- ja terveysministeriölle poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevasta ohjeesta

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 20.2.2015 uuden ohjeen koskien ei-lääketieteellisin perustein tehtävää poikien ympärileikkausta. Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että lapsen oikeuksien näkökulmasta poikien ympärileikkaukseen liittyvän sääntelyn tilanne on ohjeesta huolimatta edelleen ongelmallinen.

27.5.2015 Osaamisen varmistaminen lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseksi

Lapsiasiavaltuutettu teki helmikuussa kyselyn poliisikoulutuksesta, lääkärinkoulutuksesta sekä hammaslääkärinkoulutuksesta vastaaville tahoille, jossa pyydettiin selvittämään, kuinka kyseessä olevat tahot jatkossa turvaavat perusopinnoista valmistuvien henkilöiden riittävän osaamisen lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi lapsen edun ja oikeuksien edellyttämällä tavalla. Lapsiasiavaltuutettu toimitti aiheesta toukokuussa kirjeen sosiaalityöntekijöiden, sairaanhoitajien, terveydenhoitajien ja kättilöiden koulutuksesta vastaaville yliopistoille ja ammattikorkeakouluille.

1.10.2015 Lapsiasiavaltuutetun toimenpide-esitykset yksin maahan tulleiden turvapaikkaa hakevien lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin takaamiseksi (maahanmuuttopoliittinen ministerityöryhmä)

Lapsiasiavaltuutettu loi tilannekuvaa yksin maahan tulleiden turvapaikkaa hakevien lasten oikeuksista ja hyvinvoinnista perustuen lasten tapaamisiin, vastaanottokeskusvierailuihin, viranomaistiedonvaihtoon sekä järjestöiltä saatuihin arvioihin. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan Suomi ei pystynyt vastaamaan riittävällä tavalla loppukesän ja syksyn aikana yksin maahan tulleiden lasten vastaanottamiseen. Lapsiasiavaltuutettu teki asiassa maahanmuuttopoliittiselle ministerityöryhmälle toimenpide-esityksiä.

8.10.2015 Aloite sosiaali- ja terveysministeriölle poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevan lainsäädännön säätämiseksi

Lapsiasiavaltuutettu teki aloitteen lainsäädännön saamisesta poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta. Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että selkeä säännös, jolla kiellettäisiin alaikäiselle suoritettava ei-lääketieteellinen ympärileikkaus kokonaan, olisi paras ratkaisu. Tällöin olisi lisäksi selvitettävä, olisiko säännökseen liitettävä mahdollisuus poikkeuksiin tilanteissa, joissa lähellä täysi-ikäisyyttä oleva poika omasta vakaasta tahdostaan pyytää ympärileikkauksen suorittamista.

KANNANOTOT

8.11.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Isät paremmin huomioon perhepalveluissa – isäneuvolat kuntiin	10.5.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Äitien huoleen jakamisesta herättävä
9.10.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Pienten poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus on kiellettävä	6.5.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Lapset tarvitsevat aikuisilta hymyjä – kouluissa osa lapsista näkymättömiä
26.9.2015	Lapsiasiavaltuutettu: "Liikunnasta numeroarviointi pois"	27.3.2015	Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja: Lasten eriarvoistuminen pysäytettävissä
21.9.2015	Lapsiasiavaltuutettu: "Yksin maahan tulevia lapsia koteihin"	12.3.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Paperittomien lasten terveydenhuolto ei voi odottaa
4.9.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Hallituksen ja kuntien valmisteluun ryhtyminen, päätösten lapsivaikutukset arvioitava	19.2.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Koulujen sijaiskielto polkee lapsen etua
15.8.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Koulujen järjestys- säännöt päivitettävä	22.1.2015	Lapsiasiavaltuutetun vuositeemana "Eriarvoistuva koulu?"
24.7.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Lasten avioliitot kiellettävä	21.1.2015	Lapsiasiavaltuutettu Oulussa: Lapsi on voimaton muuttamaan olosuhteita, joissa elää
10.6.2015	Lapsiasiavaltuutettu: Hallitusohjelmassa vakavia ongelmia	15.1.2015	Paperittomien lasten terveydenhuolto järjestettävä

LAUSUNNOT

Lapsiasiavaltuutettu antoi vuonna 2015 yhteensä 29 lausuntoa (uusimmasta vanhimpaan):

17.12.2015	Lausunto Opetushallitukselle ohjeluonnoksesta peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten järjestysääntöjen laatimiseksi	14.10.2015	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä valtion talousarvioiksi sekä julkisen talouden suunnitelmasta
30.11.2015	Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle nuorisolain uudistamista koskevan työryhmän esityksestä	29.9.2015	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta tupakkalaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta
26.11.2015	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle HE 70/2015 vp laiksi lapsilisälain ja elatustukilain 4 §:n muuttamisesta	25.9.2015	Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle varhaiskasvatusoikeuden ja henkilöstömitoituksen muuttamisesta
24.11.2015	Lausunto valtiovarainministeriölle vapaaehtoistyön koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän raportista	16.9.2015	Lausunto työ- ja elinkeinoministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloaikojen vapauttamiseksi
23.11.2015	Lausunto sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaohjelman 2016–2019 luonnoksesta	3.9.2015	Lausunto työ- ja elinkeinoministeriölle ILO:n 105. kansainvälisen työkonferenssin standardiaiheesta vuonna 2016
17.11.2015	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 78/2015 vp laiksi perusopetuslain 48 f §:n muuttamisesta	24.8.2015	Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta aamu- ja iltapäivätoiminnan maksujen korottamiseksi
12.11.2015	Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloaikojen vapauttamisesta (HE 88/2015 vp)	11.6.2015	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportista
11.11.2015	Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 80/2015 vp) eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuslain sekä lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta	10.6.2015	Lausunto valtionneuvoston kanslialle pääministeri Sipilän hallituksen strategisesta hallitusohjelmasta ”Ratkaisujen Suomi”
11.11.2015	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 80/2015 vp) eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuslain sekä lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta	29.5.2015	Lausunto oikeusministeriölle uhridi- rektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmämietinnöstä
9.11.2015	Lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaostolle leikkausten ja säästöpäätösten vaikutuksista lasten näkökulmasta	6.5.2015	Lausunto Opetushallitukselle lukion opetussuunnitelman perusteiden päivittämisestä
15.10.2015	Lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle luonnoksesta (HE 30/2015 vp) valtion talousarvioksi vuodelle 2016 varhaiskasvatuksen kehittämisen ja rahoituksen riittävyyden näkökulmasta	1.4.2015	Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi varhaiskasvatuslaiksi
		24.2.2015	Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle paperittomien terveydenhuoltoa koskevasta hallituksen esityksestä (HE 343/2014 vp)
		17.2.2015	Lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle varhaiskasvatusta koskevasta hallituksen esityksestä (HE 341/2014 vp)

12.2.2015	Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmää koskevasta hallituksen esityksestä	12.1.2015	Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle (HE 333/2014 vp) viranomaisten ja muiden toimijoiden vaihtolosäännösten muuttamisesta
3.2.2015	Lausunto valtiovarainministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta metropoli-hallintoa koskevaksi lainsäädännöksi	7.1.2015	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta laiksi lastenhoidon tuista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
12.1.2015	Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 245/2014 vp)		

VUOSIKIRJA

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila luovutti lapsiasiavaltuutetun vuosikirjan 2015 "Hallituskausi 2011–2015 lapsen oikeuksien näkökulmasta" pääministeri Alexander Stubbille 27.3.2015. Vuosikirjaa varten pyydettiin laajasti viranomaisilta, järjestöiltä sekä yksittäisiltä asiantuntijoilta lausunnot hallituskauden toimista ja niiden vaikutuksista lapsiin (lausuntoaika 14.11.–15.12.2014, yhteensä 43 kpl, LAPS/202/2014). Vuosikirjassa luotiin muun muassa katsaus muutostekijöihin lasten hyvinvoinnissa ja

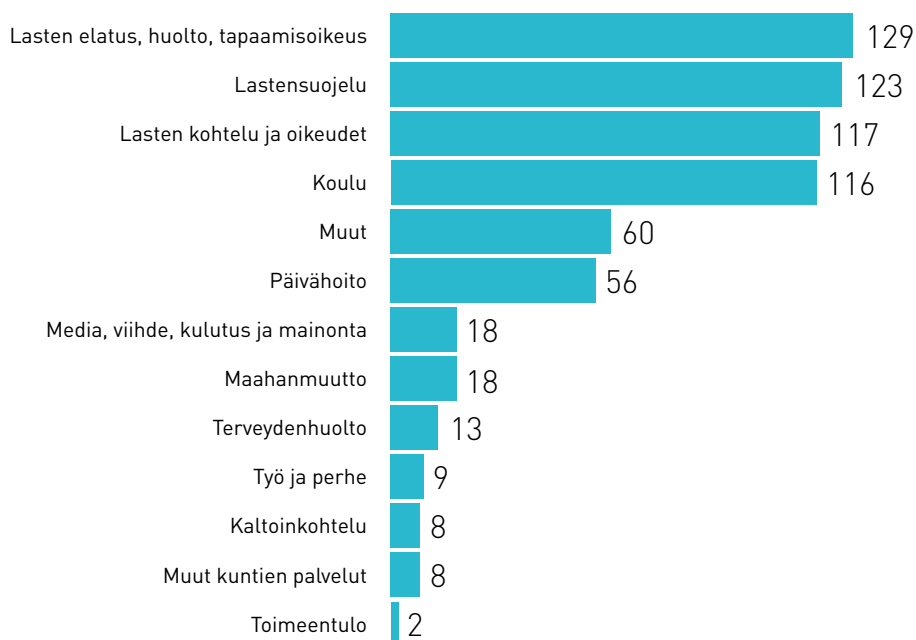
Suomen lapsipolitiikassa. Vuosikirjan arvio-osassa seurattiin Lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden teemajaottelua: materiaaalinen elintaso; kasvuympäristön turvallisuus; terveys ja hyvinvointi; koulu ja oppiminen; perhe, vapaa-aika ja osallisuus; yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu. Vuosikirjan luovutustilaisuus järjestettiin valtioneuvoston juhlahuoneistossa Smolnassa, ja tilaisuus tuli nopeasti ilmoittautuneista täyteen.

KANSALAISILTA TULLEET VIESTIT

Kansalaisilta tulleiden viestien kautta lapsiasiavaltuutetun toimistoon välittyy tietoa lasten hyvinvoinnin tilasta ja oikeuksien toteutumisesta. Yhteydenottoista saatua tietoa hyödynnetään toimiston arviointi- ja seuranta-, edistämis- ja kehittämis- sekä viranomaisyhteistyössä. Yhteydenotot voivat johtaa viranomaiskanteluun, aloitteeseen tai suositusten antamiseen. Lapsiasiavaltuutetulle tulee vuosittain satoja yhteydenottoja henkilöiltä, jotka toivovat apua ja neuvoja tai kannanottoa lasta tai perhettä koskeviin asioihin. Yhteydenotoissa tuodaan usein esiin yleisemmin lasten elämään liittyviä epäkohtia ja ongelmatilanteita. Lapsiasiavaltuutetulla ei ole toimivaltaa antaa ratkaisuja yksittäisen lapsen tai

perheen asiassa eikä lapsiasiavaltuutettu voi muuttaa viranomaispäätöksiä. Vastauksissaan lapsiasiavaltuutetun toimisto pääasiassa ohjaa kansalaisia ottamaan yhteyttä oikeaan viranomaistahoon tai muuhun toimijaan. Vuonna 2015 lapsiasiavaltuutetun toimistoon tuli 677 yhteydenottoa. Edellisenä vuonna yhteydenottoja oli 655. Sähköpostilla otettiin yhteyttä 327 kertaa (edellisenä vuonna 284), puhelimitse 327 kertaa (ed. vuosi 360), kirjeitse 20 kertaa (ed. vuosi 7) ja kolmasti (ed. vuosi 4) henkilö tuli tapaamaan lapsiasiavaltuutettua toimistolle. Suurin asiaryhmä vuonna 2015 tulleista yhteydenotoista oli lapsen huoltoon ja elatukseen liittyviä (129 kpl). Toiseksi eniten yhteydenottoja tuli koskien lastensuojelua (123 kpl).

KANSALAISYHTEYDENOTTOJEN AIHEET 2015

TEHTÄVÄSSÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUN TULEE

(laki lapsiasiavaltuutetusta 2 §):

pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä
saamaansa tietoa päätöksentekoon

välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa
työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle

kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille

Verkostoi
ja
viestii

LAPSIASIANEUVOTTELUKUNTA

Lapsiasiavaltuutetun tukena toimii lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten yhteistyön edistämistä varten valtioneuvoston asettama lapsiasiavaltuutetun, jonka puheenjohtajana toimii lapsiasiavaltuutettu. Lapsiasiavaltuutetun uudistui vuoden aikana valtioneuvoston asettama lapsiasiavaltuutetun esityksestä uuden neuvottelukunnan 10.9.2016 alkaen 31.8.2019 asti. Uuteen neuvottelukuntaan nimitettiin seuraavat henkilöt:

Puheenjohtaja: Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila
Varapuheenjohtaja: Kotimaan vaikuttamistyön päällikkö Mirella Huttunen, Suomen Unicef

Jäsen: Johtaja Aki Tornberg, opetus- ja kulttuuriministeriö **Varajäsen:** Opetusneuvos Anneli Rautiainen, Opetushallitus

Jäsen: Erikoissuunnittelija Mikko Cortés Téllez, opetus- ja kulttuuriministeriö **Varajäsen:** Pääsihteeri Olli Joensuu, Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry

Jäsen: Neuvotteleva virkamies Marjaana Pelkonen, sosiaali- ja terveysministeriö **Varajäsen:** Erikoistutkija Johanna Lammi-Taskula, Terveystieteiden tutkimuskeskus

Jäsen: Lainsäädäntösihteeri Satu Sistonen, ulkoasiainministeriö **Varajäsen:** Puheenjohtaja Santeri Lohi, Nuorisovaltuustojen Liitto ry

Jäsen: Lainsäädäntöneuvos Outi Kemppainen, oikeusministeriö **Varajäsen:** Johtaja Hanna Helinko, Maahanmuuttovirasto

Jäsen: Budjettineuvos Jouko Narikka, valtiovarainministeriö **Varajäsen:** Etuusjohtaja Anne Neimälä, Kansaneläkelaitos

Jäsen: Ohjelmanneuvos Sirpa Kekkonen, valtioneuvoston kanslia **Varajäsen:** Puheenjohtaja, apulaisprofessori Suvanna Hakalehto, Lapsioikeusjuristit ry

Jäsen: Poliisitarkastaja Ari Ewvaraye, sisäministeriö **Varajäsen:** Toiminnanjohtaja Markku Jokinen, Kurojen Liitto ry

Jäsen: Ylijohtaja Minna Karhunen, Etelä-Suomen aluehallintovirasto **Varajäsen:** Ylitarkastaja Kari Lehtola, Itä-Suomen aluehallintovirasto

Jäsen: Opetus- ja kulttuuriasiainjohtaja Terhi Päiväranta, Suomen Kuntaliitto ry **Varajäsen:** Johtaja Anja Peltonen, Kilpailu- ja kuluttajavirasto

Jäsen: Johtaja Päivi Kähkönen, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus **Varajäsen:** Toiminnanjohtaja Hanna Heinonen, Lastensuojelun Keskusliitto ry

Jäsen: Puheenjohtaja, osastonylilääkäri Pekka Lahdenne, Suomen Lastenlääkäriyhdistys ry **Varajäsen:** Johtava asiantuntija, lakimies Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Jäsen: Puheenjohtaja, professori, Pentti Arajärvi, Lastensuojelun Keskusliitto ry **Varajäsen:** Pääsihteeri Milla Kallioma, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Jäsen: Koulutuspoliittinen suunnittelija Sari Kokko, Vammaisfoorumi ry **Varajäsen:** Toiminnanjohtaja Juha Jämsä, Sateenkaariperheet ry

Pysyvät asiantuntijajäsenet:

Toiminnanjohtaja Jari Ketola, SOS-Lapsikylä ry

Oikeusasiamiehensihteeri Piatta Skottman-Kivelä, Oikeusasiamiehen kanslia

Tilajajohtaja Markku Rimpelä, Hämeenlinnan kaupunki

Lapsiasiavaltuutetun puolesta piti vuonna 2015 kolme kokousta (11.3., 20.5., 29.10.). Uusi neuvottelukunta asetti 29.10. lapsiasiavaltuutetun työryhmät:

Lapsen oikeuksien viestinnän ja kansainvälisen lapsipolitiikan työryhmä, joka käsittelee ajankohtaisia kansainvälistä lapsipolitiikkaa sekä arvioi lapsen oikeuksien kansallisen viestinnän toteutumista;

Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin työryhmä, joka arvioi ja tukee valtion, kuntien ja työmarkkinajärjestöjen kehittämistyötä liittyen lapsivaikutusten arviointiin ja lapsibudjetointiin;

HLBTI ja lapset -työryhmä, joka arvioi ja tukee perhelainsäädännön kehittämistä tavoitteena vahvistaa perheiden moninaisuuden huomioon ottamista;

Lapsitutkimuksen työryhmä, joka edistää ja innovoi lapsiin liittyvää tutkimusta, ohjaa ja kehittää Lapsibarometria sekä arvioi Lasten hyvinvoinnin kansallisten indikaattoreiden sisältöä;

Tulevaisuuden lapsipalvelut työryhmä, joka edistää ja innovoi lapsiin liittyvien yhteiskunnan palveluiden kehittämistä;

Varhaiskasvatustyöryhmä, joka arvioi ja innovoi varhaiskasvatuksen kehittämistä Suomessa.

NUORET NEUVONANTAJAT

Nuorten neuvonantajien tehtävänä on välittää nuorten näkemyksiä lapsiasiavaltuutetun toimistolle. Vuonna 2015 ryhmään kuului 19 iältään 16–21-vuotiasta nuorta eri puolilta Suomea.

Ryhmän keskeisenä toimintamuotona olivat tapaamiset, joita pidettiin vuoden aikana neljä. Ensimmäisessä tapaamisessa maaliskuussa nuoret tekivät viestin tulevalle hallitukselle, joka välitettiin hallitusneuvotteluiden johtoryhmälle. Viestissään nuoret toivat esille muun muassa tarpeet edistää nuorten vaikuttamismahdollisuuksia sekä kehittää opintotukijärjestelmää. Nuoret viestivät, ettei koulutuksesta tule enää säästää.

Ryhmän toisessa tapaamisessa kesäkuussa nuoret keskustelivat hallitusohjelmasta. Nuoret totesivat, ettei nuoria ole huomioitu siinä riittävästi. Jotkut hallitusohjelman tavoitteet ja toimenpiteet koulutusta koskien, esimerkiksi digitaalisten oppimisympäristöjen käyttöönotto kouluissa, nähtiin hyvänä asiana, mutta nuoret toivoivat enemmän huomiota opetuksen sisältöihin. Esimerkiksi valinnaisuutta tulisi nuorten mielestä lisätä peruskouluissa ja lukioissa.

Kolmannen kerran ryhmä tapasi syyskuussa, jolloin nuorten tehtävänä oli toteuttaa Nuorten neuvonantajien lopputuotos itse haluamallaan tavalla. Nuoret päätyivät tekemään videon, joka kertoo ryhmän toiminnasta ja kokoaa nuorten ajatuksia arjesta ja elämästä. Nuoret suunnittelivat itse videon kulun ja sisällöt, ja viestintätoimisto SST toteutti kuvauksen ja editoinnin.

Video julkaistiin ryhmän neljännellä tapaamiskerralla lokakuussa, jolloin nuoret tapasivat Tasavallan presidentti Sauli Niinistön. Nuoret ja presidentti Niinistö keskustelivat erityisesti vastuusta. Nuoret olivat kirjoittaneet aiheesta etukäteen presidentille haluamastaan näkökulmasta. Nuoret pohtivat muun

muassa sosiaalisessa mediassa käytävää keskustelua ja sen luomia yksinkertaistuksia sekä aikuisten kokemaa luottamusta lapsia ja nuoria kohtaan. Koulukiusaaminen koettiin nuorten pohdinnassa vakavana ja heikosti ymmärrettynä asiana.

Ryhmän tapaamisten lisäksi osa nuorista osallistui Nordic Youth Conference -tapahtumaan Norjassa tammikuussa sekä oikeusministeri Anna-Maja Henrikssonin tapaamiseen huhtikuussa, joissa pohdittiin maahanmuutto- ja yhdenvertaisuusasioita nuorten näkökulmasta. Osa nuorista oli mukana lapsiasiavaltuutetun juhlavastaaotolla Jyväskylässä lapsen oikeuksien päivänä marraskuussa.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto arvioi Nuorten neuvonantajien toimintaa vuoden lopussa. Nuorilta pyydettiin palautetta päättyneestä kaksivuotiskaudesta. Toimintaa päädyttiin kehittämään ottamaan jatkossa paremmin huomioon lasten erityiset harrastus- ja toimintaryhmät sekä erityisryhmien näkökulmat.

LASTEN SIVUT

Lasten sivut on alakouluikäisille lapsille suunnattu verkkopalvelu, jossa on tietoa lapsen oikeuksista ja vinkkejä lasten usein kohtaamiin ongelmatilanteisiin sekä vuorovaikuttavia toimintoja, kuten keskusteluja ja pelejä.

Vuonna 2015 tehtiin arvio nykyisen sivuston toimivuudesta sekä suunnitelma uuden sivuston toteuttamiseksi. Suunnitelmaa varten toteutettiin keväällä suunnittelujaksot Jyväskylän Normaalikoulun alakoulun kahden 5. luokan kanssa. Jakso sisälsi muun muassa nykyisten Lasten sivujen käyttökokeilun ja kommentoinnin, uuden sivuston ideoinnin ryhmätöinä sekä kyselyn lapsille tärkeimmistä nettisivujen ominaisuuksista. Suunnittelujaksot tehtiin yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Agora Centerin kanssa. Lisäksi suunnitelmaa varten toteutettiin olemassa olevien lasten sivustojen kartoitus.

Uuden sivuston tavoitteeksi asetettiin sivuston teeman suuntaaminen selkeämmin lasten oikeuksiin ja lasten oikeusturvakeinoihin. Tavoitteena on tehdä Lasten sivuista "portaali", joka kokoaa eri toimijoiden lapsille suuntaamia palveluja yhteen. Syksyllä joukko viranomaisia ja järjestöjä kutsuttiin koolle pohtimaan sivuston tavoitteita ja sisältöjä.

Loppuvuodesta lähestyttiin valtion yhteishankintamettelyjen mukaisesti yrityksiä tarjouksen saamiseksi uuden Lasten sivuston toteuttamisesta.

Vuoden 2015 aikana jatkettiin Apua moneen ongelmaan -pelin kehittämistä.

A close-up photograph of a yellow pencil with a pink eraser, lying on a dark, textured wooden surface. The pencil is sharpened, and its eraser is visible. A large, solid orange circle is overlaid on the right side of the image, partially obscuring the pencil and the wood. The word "Toimisto" is written in white text inside the orange circle.

Toimisto

HALLINTO JA TALOUS

Vuonna 2015 lapsiasiavaltuutetun toimistossa työskentelivät lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila, ylitarkastaja Raija Harju-Kivinen (28.2. asti), lakimies Merike Helander, ylitarkastaja Anne Hujala (1.8. alkaen), hallinnollinen avustaja (ent. osastosihteeri) Pirkko-Liisa Rautio, ylitarkastaja Terhi Tuukkanen. Siivouspalvelusta vastasi Eila Paananen (ISS Palvelut Oy). Toimiston atk-tukihenkilönä oli Vesa Asunta (Valtori). Korkeakouluharjoittelijoina toimivat Emmi Kekäläinen (23.3.-22.6.), Saara Kaksonen (1.4.-30.6.), Saara Holopainen (1.9.-30.11.), Tapio Moilanen (1.9.-30.11.). Lapsiasiavaltuutetun toimiston työterveyspalvelut tuotti Terveystalo Oy, jossa nimettynä työterveyshoitajana oli Auli Ryynänen ja työterveyslääkärinä Suvi-Tuuli Ojala. Lapsiasiavaltuutetun toimitilat ovat Jyväskylässä osoitteessa Vapaudenkatu 58 A. Helsinkiin perustettiin vuoden 2015 alussa sivutoimipiste osoitteeseen Vuorikatu 24. Lapsiasiavaltuutettu siirtyi vuoden 2015 alusta alkaen oikeusministeriön hallinnonalalle.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston palkka- ja toimintamäärärahat sisältyivät valtion talousarviossa oikeusministeriön hallinnonalalle. Vuonna 2015 lapsiasiavaltuutetun toimintamenot olivat yhteensä 583 538 euroa (talousarvio 624 000 e). Toimintamenoista palkkojen osuus oli 348 565 euroa ja muiden menojen osuus oli 234 973 euroa. Lapsiasianeuvottelukunnan menot olivat 10 387 euroa (talousarvio 20 000 euroa).

TOIMISTO NÄKYVILLÄ JA KUULUVILLA

Lapsiasiavaltuutetun näkyvyys mediassa oli vahvaa. Mediaosumia oli yhteensä 713 (vuonna 2014 787 kpl, jossa näkyy lapsiasiavaltuutetun vaihdos). Suurin osa medianäkyvyydestä (92 prosenttia) keskittyi sanoma- ja aikakauslehtiin. Vuoden aikana esille nousseita asioita olivat muun muassa päivähoito-oikeus, yksin maahan tulleiden lasten asema ja tilanne, lapsiköyhyys sekä lasten eriarvoistuminen.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto käytti vuoden aikana useita puheenvuoroja järjestöjen, viranomaisten, kirkkojen ja kuntien tilaisuuksissa eri puolilla Suomea. Esiintymistilaisuuksia lapsiasiavaltuutetun toimistolla on useita viikoittain. Vain osa pyynnöistä pystyttiin suuren kysynnän vuoksi toteuttamaan.

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila teki viikoittain virallisia kuntavierailuja eri puolille Suomea, joihin osallistui myös toimiston valmistelijoita. Lapsiasiavaltuutettu ja lapsiasiavaltuutetun toimiston valmistelijat pitivät asiantuntijapuheenvuoroja hallinnon ja järjestöjen tilaisuuksissa sekä kouluttivat muun muassa virkamiehiä ja ensimmäiselle kaudelleen valittuja kansanedustajia. Lapsiasiavaltuutetun toimisto osallistui osana laajaa viranomais- ja järjestötoimijoiden verkostoa lapsen oikeuksien päivän ja viikon viettämiseen, jota koordinoi Lastensuojelun

Keskusliitto ry.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on kehittänyt Pyöreän Pöydän -konseptin, johon kutsutaan viranomaisia, järjestöjä, tutkimuksen edustajia ja muita asiantuntijoita keskustelemaan tietyistä ajankohtaisista teemista. Tilaisuudet eivät ole yleisötilaisuuksia, vaan mahdollistavat luottamuksellisemman ja dialogisemman ajatusten vaihdon. Pyöreän Pöydän keskustelu järjestettiin 22.6.2015 otsikolla ”Tyttyöjen ympärileikkaus ja poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus”.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto osallistui Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkoston ENOCin ja Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutettujen vuosittaisiin kokouksiin. Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila toimi Euroopan Neuvoston lapsen oikeuksien strategian vuosille 2016–2021 valmistelukomitean jäsenenä ja

Vuonna 2015

+1 800 tykkääjää

+1 100 seuraajaa

romanilasten oikeuksien raporttoijana. Toimisto oli edustettuna muun muassa valtionhallinnon työryhmissä, joihin osallistumista arvioitiin tapauskohtaisesti.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston viestinnästä yhdessä henkilökunnan kanssa vastasi SST Oy, jossa ltehtävää hoiti asiakkuusjohtaja Minna Aalto tiimeineen.

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on Facebook-sivu ja Twitter-tili, joita käytetään päivittäiseen viranomais- ja sidosryhmäviestintään. Vuoden aikana Facebook-sivulle kertyi noin 1 800 uutta tykkääjää (31.12.2015 tykkääjiä yhteensä 7009) ja Twitter-tilille noin 1 100 uutta seuraajaa (31.12.2015 seuraajia yhteensä 1610).

Lapsiasiavaltuutetun toimistolla oli oma blogi (blogi.lapsiasia.fi), jossa julkaistiin vuoden aikana 26 kirjoitusta monista eri lapsia koskettavista teemoista.

Toimiston uudet verkkosivut avautuivat helmikuun 2015 lopussa. Uudistuksen tavoitteena oli saada verkkosivusto vastaamaan lapsiasiavaltuutetun uutta visuaalista ilmettä sekä saada sivusto selkeämmäksi ja helpommin hallittavaksi. Uusista verkkosivuista tehtiin responsiiviset eli niiden selailusta tuli helppoa myös tabletilla ja kännykällä.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti vuoden aikana viisi uutiskirjettä. Uutiskirjeen tilaajien määrä vaihteli vuoden aikana 2022–2223 välillä.

Syksyllä kymmenen vuotta täyttänyt lapsiasiavaltuutetun toimisto kutsui kaikki ala- ja yläkouluikäiset lapset ja nuoret unelmoimaan Unelmoi!-kampanjalla. Kampanjassa kerättiin kuvia ja videoita lasten ja nuorten unelmista 1.9.–6.11.2015 välisenä aikana unelmakampanja.fi-sivustolle.

Puolen minuutin mittaista Unelmoi!-kampanjavideoita esitettiin tietoisena Ylen kanavilla 14.–20.9.2015. Video ajettiin ulos yhteensä 21 kertaa, ja sen arvioitiin tavoittaneen noin 1,5 miljoonaa kontaktia.

Lapsen oikeuksien päivänä 20.11. lapsiasiavaltuutettu järjesti juhlavastaanoton Jyväskylän kaupungintalolla. Tilaisuudessa juhlistettiin toimiston 10-vuotista taivalta. Samana päivänä julkistettiin Unelmoi!-kampanjan kuvakilpailun voittajat. Kymmenen voittajaa kutsuttiin viettämään iloista Helsinki-päivää lapsiasiavaltuutetun kanssa.

Joulun alla toimisto kannusti aikuisia viettämään lapsiystävällistä joulua. Verkkosivulla lapsiystävällistäjoulua.fi pystyi tekemään ja lähettämään aihetta käsittelevän sähköisen joulukortin.

LIITTEET

Käytettyjä aineistoja

Alanko: Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, 2014.

Arffman & Nissinen: Lukutaidon kehitys PISA-tutkimuksissa. Teoksessa Välijärvi & Kupari: Millä eväillä uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM:n julkaisuja 6/2015.

Aluehallintovirastojen arviointi peruspalvelujen tilasta 2013. AVI 2014.

Askelmerkit digiloikkaan. OAJ:n julkaisusarja 3:2016.

Hautamäki: Kokonaistyöaika opettajan ammatillisen kasvun ja koulun kehittämisen keinona: Yleissivistävän koulutuksen opettajien työaikajärjestelmät Euroopassa. Sitran selvityksiä 85/2015.

Hautamäki (ym.): Oppimaan oppiminen peruskoulun päättövaiheessa: Tilanne vuonna 2012 ja muutos vuodesta 2001. Helsingin yliopiston Opettajankoulutuslaitos, tutkimuksia No 347/2013.

Huhtanen (ym.): Viittomakielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 3:2016.

Huotari (ym.): Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla. Sisäasiainministeriön julkaisu 11/2011.

Innostava koulupäivä. Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 6/2015.

Janszky & Ljung: Shifts to and from Daylight Saving Time and Incidence of Myocardial Infarction. The New England Journal of Medicine (NEJM) 2008.

Jauhola & Vehviläinen: Syrjintä koulutuksessa. Oikeusministeriön julkaisu 21/2015.

Kankkunen (ym.): Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemaa syrjintää Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 36/2010.

Karvonen & Svartsjö: Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kustannuskehitys vuonna 2014. Kuntaliitto 2016.

Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. OPH:n raportit ja selvitykset 8/2015.

Keskeisten oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluiden saavutettavuus ja moniammatillinen yhteistyö. Opetushallitus 2013.

Kiilakoski: Koulu on enemmän. Nuorisotutkimusverkosto, 2014.

Kouluterveyskysely 2015. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos.

Kupari (ym.): Oppijälähtöistä pedagogiikkaa etsimässä. Koulutuksen tutkimuslaitos 2012.

Kupari (ym.): PISA 12 esitulosia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 20/2013.

Low-Performing Students. Why They Fall Behind and How To Help Them Succeed? OECD 2016.

Löhönen: Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja

nuorten koulusuoriutuminen. Pesäpuu ry. Tutkimuksia 1/2014.

Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 12/2015.

Närhi ym. (toim.): Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. NMI 2014.

Oikeuskansterin päätös 14.12.2015 OKV/2/50/2015

Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvitys kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. OKM:n julkaisuja 2/2014.

Osaaminen kestäväällä perustalla. Suomen PISA-tulosten kehitys vuosina 2000–2009. Opetushallitus 2014.

Pirinen (toim.): Maahanmuuttajataustaiset oppijat suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2015.

Poikkeus (ym.): Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Reivinen & Vähäkylä (toim.): Ketä kiinnostaa? Gaudeamus 2013.

Rajala (ym.): Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 26/2011.

Rajala (toim.): Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 14/2011.

Rautopuro (toim.): Hyödyllinen pakkolasku. Opetushallitus, Koulutuksen seurantaraportit 3/2013.

Salmela-Aro (ym.): School Burnout and Engagement Profiles among Digital Natives in Finland: A Person-oriented Approach. European Journal of Developmental Psychology 8:2 2011.

Salmivalli & Poskiparta: Kiusaaminen. Teoksessa: Rimpelä ym. (toim.): Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – perusraportti kyselystä 7.–9. vuosiluokkien kouluille. Opetushallitus, 2007.

Seppänen (ym.): Lohkoutuva peruskoulu. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 68, 2015.

Sisäilmasto- ja energiatehokkuus SE5. Kuntaliitto 2015.

Taajamo (ym.): Opetuksen ja oppimisen kansainvälinen tutkimus TALIS. Tarkastelun kohteena alakoulun ja toisen asteen oppilaitosten opettajat ja rehtorit. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 4/2013.

Taavetti: "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä – kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus". Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto & Seta 2015.

Tarkastusvaliokunnan mietintö [TaVM 1/2013 vp].

Tasa-arvotyö on taitolaji. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 5/2015.

Tulevaisuuden peruskoulu. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 8/2015.

Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. THL 7/2015.

Tilastokeskus, Erityisopetus 2014.

Tilastokeskus, Koulutustilastot, 20.1.2016.

Tilastokeskus, Koulutustilastot, 11.2.2016.

Unicef 2007: An overview of child well-being in rich countries. Unicef: Innocenti Research Centre, Report Card 7.

Myllyniemi (toim.): Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013.

Valmistavan opetuksen laatuun kiinnitettävä huomiota. OKV/2/50/2015.

Vanhempien Barometri. Suomen Vanhempainliitto 2011

Vanhempien barometri. Suomen Vanhempainliitto 2015.

Virtanen (ym.): Staff reports of psychosocial climate at school and adolescents' health, truancy and health education in Finland. Eur J Public Health 19 (5).

Väljijärvi: Peruskoulun rakenteet ja toiminta. Teoksessa Väljijärvi & Kupari: Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM:n julkaisuja 6/2015.

Väljijärvi & Kupari: Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM:n julkaisuja 6/2015.

Verkkoaineistoja:

<http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/>

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14_&Lang=en

http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2001_1.pdf http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20179159?tool=EntrezSystem2.PEntrez.Pubmed.Pubmed_ResultsPanel.Pubmed_RVDocSum&ordinalpos=1

<http://www.oikeusasiamies.fi/dman/Document.phx?documentId=wy15315115910430&cmd=download>
http://www.oph.fi/ajankohtaista/tiedotteet/101/0/joustavan_koulupaivan_malli_leviaa_kunnissa?language=fi

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm07.pdf>

<https://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksiä-sarja/Selvityksiä85.pdf> ja Unicef 2007: An overview of child well-being in rich countries. Unicef: Innocenti Research Centre, Report Card 7.

<http://vuosikirja.lapsiasia.fi/wp-content/themes/lav-vuosikirja/files/lapsiasiavaltuutettu-vuosikirja-2015.pdf>

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2016:1

ISBN: 978-952-259-500-3

ISSN: 1798-4009